

ЗВІТ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У 2007 РОЦІ

**Оприлюднено Бюро з питань демократії, прав людини і праці
Державного департаменту США
11 березня 2008 року**

Україна, кількість населення якої становить трохи менше 47 мільйонів чоловік, є республікою зі змішаною (президентсько-парламентською) формою правління, де главою держави є Президент, котрого обирають прямим всенародним голосуванням, і діє однапалатний парламент (Верховна Рада), що призначає Прем'єр-міністра. Позачергові вибори до Верховної Ради відбулися 30 вересня. На думку міжнародних спостерігачів, протягом передвиборчої кампанії було дотримано фундаментальні громадянські та політичні права, що створило виборцям умови для вільного волевиявлення. Хоча найбільше голосів здобула Партія Регіонів, коаліцію сформували блок Віктора Ющенка "Наша Україна - Народна Самооборона" та Блок на той час колишнього Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко. Вони ж утворили й уряд на чолі з Тимошенко. Цивільні посадовці здійснювали в цілому ефективний контроль над силовими відомствами.

Серед порушень у царині прав людини, що викликали найбільше занепокоєння, - проблеми з міліцією та в системі виконання покарань. Серед них: тортури у місцях попереднього ув'язнення; суворі умови тримання у в'язницях та місцях попереднього ув'язнення; свавільні та невинувато тривалі терміни попереднього тримання під вартою. Крім того, продовжували мати місце випадки нестатутних взаємовідносин у первинних військових колективах та практика прослуховування владою приватних розмов без дозволу суду. Низькими темпами тривала реституція церковної власності. Відбувалося повільне повернення майна релігійним організаціям. Мали місце прояви жорстокого ставлення суспільства до євреїв та зростаючого насильства, спрямованого проти осіб неслів'янської зовнішності. Залишилася проблема антисемітських публікацій. Була поширеною практика значної корупції у всіх гілках влади та в армії. Судовій гілці влади бракувало незалежності. Насильство та дискримінація стосовно дітей і жінок, включно з домашнім насильством, сексуальними домаганнями на роботі і дитячою працею, продовжували викликати занепокоєння. Торгівля людьми залишалася серйозною проблемою. Недосконале законодавство про працю дозволяло як органам влади, так і приватним компаніям, обмежувати права найманих робітників об'єднуватися у професійні спілки за їх власним вибором та вести колективні переговори.

Влада почала визнавати існування проблеми етнічно вмотивованих нападів, створюючи спеціальні підрозділи для боротьби з проявами расизму та ксенофобії у відділах кримінального розшуку в системі Міністерства внутрішніх справ (МВС) та Служби безпеки України (СБУ), а також нову посаду Посла з особливих доручень з питань протидії проявам расизму, ксенофобії та дискримінації у Міністерстві закордонних справ. В лютому розпочався судовий процес у справі про вбивство громадянина Нігерії у жовтні 2006 року в Києві. Вперше в судовій практиці країни трьох нападників було звинувачено у скоєнні злочину на ґрунті ненависті, а одного з них - у вбивстві нігерійця. Президент Ющенко намагався вирішити давню проблему повернення іудейським релігійним громадам сувоїв Тори, конфіскованих радянською владою. В листопаді СБУ повернуло чотири сувоїв Тори єврейській громаді у Луганську.

ПОВАГА ДО ПРАВ ЛЮДИНИ

Розділ 1. Повага до гідності людини, включно з такими свободами, як:

а. Свобода від свавільного чи протизаконного позбавлення життя

Влада чи її представники не здійснювали політично вмотивованих убивств.

Засоби масової інформації (ЗМІ) повідомляли про два випадки, коли правоохоронні структури були нібито причетні до смерті затриманих.

У січні "Газета по-Українськи" повідомила, що затриманий 46-річний Петро Худак помер від побоїв у Надвірнянському райвідділі міліції Івано-Франківської області. 20 січня міліція заарештувала його за підозрою у скоєнні крадіжки особистого майна. Згідно повідомлень обласної міліції, Худак визнав себе винним і був переведений до кімнати адмінзатриманих, де пізніше того ж вечора був знайдений мертвим. Дружина заявила, що його тіло було вкрите синцями, зуби вибиті і пальці зламані. Акт судово-медичної експертизи засвідчив, що він помер внаслідок розриву легенів і травми грудної клітини. Прокуратура Надвірнянського району порушила кримінальну справу, розслідування за якою станом на кінець року тривало.

29 листопада видання proUA повідомило, що Зарічний районний суд Сумської області видав ордер на арешт співробітника міліції, дії якого спричинили смерть свідка під час допиту. 26 липня житель Тростянця був застрелений у кабінеті співробітника під час допиту у справі про крадіжку мотоскутера. На кінець року розслідування тривало.

Протягом року політики і політично активні підприємці ставали жертвами іноді фатальних нападів, які могли мати політичний підтекст; разом з тим сплетіння бізнесу, влади та криміналу було настільки тісним, що часто було складно визначити справжні мотиви цих злочинів.

Не було зрушень у справі 2006 року про вбивство колишнього заступника начальника УБОЗ у Донецьку Романа Срохіна. Згідно повідомлень правозахисних організацій, цей злочин залишається нерозкритим головним чином через бездіяльність прокуратури; не було встановлено мотивів злочину.

Напочатку року Харківська правозахисна група (ХПГ) повідомила, що було розпочато суд над трьома колишніми співробітниками міліції, яких обвинувачують у побитті до смерті Олега Дунича у 2005 році.

Станом на кінець року тривало розслідування у справі про отруєння діоксином на той час кандидата у Президенти України Віктора Ющенка у 2004 році. 12 вересня Генеральна прокуратура України (ГП) оголосила, що російські колеги погодилися на дослідження зразків російського діоксану для порівняння з діоксином, яким було отруєно Віктора Ющенка.

14 вересня ГП подала апеляцію проти, як вона вважає, занадто легкого вироку, винесеного трьом охоронцям слідчого ізолятора № 13 Києва за побиття і вбивство колишнього слідчого міліції Ігоря Гончарова. 6 вересня Шевченківський районний суд Києва засудив їх до п'ятирічного позбавлення волі з трирічним випробувальним терміном.

Київський апеляційний суд не виніс рішення у слуханнях у справі про нерозкрите вбивство відомого журналіста Георгія Гон'ядзе у 2000 році, що розпочалися у 2006 році. Судове слухання було перервано у липні, коли суд призначив психолого-психіатричну експертизу обвинувачених, трьох колишніх офіцерів підрозділів зовнішнього спостереження і карного розшуку міліції. Правозахисні групи висловлювали припущення, що розслідування гальмувалося протягом року через брак політичної волі влади та зміни у складі команди слідчих у 2006 році. 27 грудня Київський апеляційний суд визначив, що всі троє обвинувачених здатні продовжувати участь у слуханнях. Генерал Олексій Пукач, головний підозрюваний у вбивстві, досі залишається на волі.

У відповідь на вказівку Президента Ющенка 2006 року розпочати нове розслідування загибелі визначного націоналіста, лідера Народного Руху України В'ячеслава Чорновола, спеціальний слідчий ГП Ігор Кринін оголосив у березні, що він не знайшов жодного доказу скоєння злочину. Станом на кінець року розслідування тривало.

Правозахисні групи заявляли про трагічні випадки загибелі солдатів внаслідок дідівщини. Старші військові та посадові особи подавали суперечливу інформацію про кількість таких випадків впродовж року; їхня заявлена кількість була нижчою, ніж статистика, наведена моніторинговими групами неурядових організацій. 31 серпня, в офіційному парламентському виданні "Голос України" було процитовано заяву голови Союзу жінок України "За майбутнє дітей" Оксани Манько, що за останні два роки загинуло 76 солдатів строкової служби. Прес-служба Міністерства оборони офіційно заперечила це звинувачення 1 вересня. За даними Міністерства, було порушено 91 кримінальну справу за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями і було засуджено 68 військовослужбовців. Міністерство повідомило про 11 випадків самогубств. Під час телевізійної програми 7 вересня, тодішній Міністр оборони Анатолій Гриценко заявив, що протягом останніх трьох років внаслідок нестатутних відносин загинув лише один солдат і що кожен випадок насильства в армії ретельно перевіряється. Протягом перших 9 місяців року, ГП порушила 109 кримінальних справ щодо нестатутних взаємовідносин.

Харківське відділення Міжнародного товариства прав людини повідомляло, що випадки насильства в армії внаслідок нестатутних взаємовідносин були поширеними. Згідно даних моніторингової групи матерів загиблих солдатів, більшість смертей в армії кваліфікувались як самогубство або нещасні випадки і розслідування не велося.

19 грудня, за повідомленням веб-сайту Міністерства оборони та засобів масової інформації, солдат Юрій Сташенко помер від травми, заподіяної внаслідок нестатутних взаємовідносин у місті Лозова Харківської області. Військовий прокурор Харківського гарнізону порушив кримінальну справу.

У серпні військовий суд Житомирського гарнізону засудив сержантів Юрія Лук'яненка та Дмитра Пуха відповідно до п'яти і семи років позбавлення волі та призначив відшкодування в сумі 200 500 гривень родині Олександра Рибки, який помер внаслідок побиття у 2006 році в навчальному центрі "Десна" Чернігівської області. Члени родини солдата подали апеляцію проти легкого, на їхню думку, вироку. Командири військової частини були звільнені зі служби та позбавлені військових звань.

Згідно повідомлень преси, батьки солдата Павла Базюка, котрий за повідомленнями 14 березня помер від лептоспірозу у Чопі Закарпатської області, вважають його смерть результатом насильства у солдатському середовищі. Офіцери Глибочького військового районного комісаріату також висловили журналістам сумнів щодо офіційно заявленої причини смерті. На кінець року розслідування тривало.

b. Свобода від насильницьких зникнень

Не було повідомлень щодо політично вмотивованих зникнень.

c. Свобода від катувань та інших форм жорстокого, нелюдяного або принизливого поведження чи покарання

Незважаючи на те, що Конституція та законодавство забороняє таку практику, міліція часто вдавалася до жорстокого поведження з затриманими та ув'язненими.

21 травня Комітет ООН проти тортур розповсюдив заяву, в якій висловив глибоке занепокоєння з приводу повідомлень про неналежне поведження із затриманими на етапі досудового слідства і відзначив, що система надає "недостатні правові гарантії" особам, що перебувають під вартою.

За даними значної кількості правозахисних груп, працівники правоохоронних органів систематично та безкарно застосовували силу і погано поводитися із затриманими з метою одержання зізнання чи інформації щодо скоєного злочину. Згідно повідомлень правозахисної організації "Хьюман Райтс Вотч", іноді міліція домагалася свідчень від наркозалежних осіб, відмовляючи їм у терапії, що полегшує болісні симптоми внаслідок припинення прийому наркотиків під час перебування під арештом.

Співробітники міліції часто не мали відповідної підготовки або обладнання для збору доказів і спиралися на зізнання підозрюваних для виконання амбіційних планів із розкриття злочинів. У законодавстві немає однозначної заборони використання заяв, зроблених під тортурями, як доказу при розгляді справи у суді. Крім того, неефективна система розслідування випадків жорстокого поведження та обмежений доступ затриманих до адвокатів та лікарів сприяли мало допомагали у перевірці інформації стосовно подібної практики.

За даними Українсько-Американського бюро захисту прав людини (УАБЗПЛ), близько 80 відсотків затриманих піддавалися тортурам для одержання зізнань. Відповідаючи на запитальник УАБЗПЛ 2006 року, з 569 опитаних осіб у 10 виправних закладах значна кількість заявила, що співробітники правоохоронних органів вдаються до насильства (81,1 відсотки), що міліція застосовує насильство під час арешту (41 відсоток), що міліція вдається до насильства у закладах тимчасового тримання (74,2 відсотка) і що тюремний персонал застосовував до них тортури у місцях досудового ув'язнення (8,8 відсотки).

Протягом року переслідували притягалися до відповідальності співробітники міліції, які жорстоко поводитися із затриманими. ГП підтвердила, що було порушено 28 кримінальних справ проти співробітників правоохоронних органів за звинуваченнями у тортурах та нелюдяному та принизливому поведженні; сім справ було направлено до суду. Кримінальні обвинувачення було висунуто проти 43 працівників правоохоронних органів за порушення закону через використання незаконних методів розслідування та допитів. МВС підтвердило, що було порушено 345 кримінальних справ проти 271 співробітника правоохоронних органів протягом перших дев'яти місяців звітного року; з них дві справи було порушено за катування (одну з них було закрито за реабілітуючими мотивами, а розгляд іншої тривав на кінець року).

УАБЗПЛ повідомило, що у грудні 2006 до двох чоловіків, підозрюваних у скоєнні вбивства, Івана Нечипорука та Олександра Моцного, було застосовано електрошок, їх зв'язали, підвісили та били доти, поки вони не зізналися. Тернопільський апеляційний суд засудив їх до 15 років позбавлення волі за вбивство. Судово-медична експертиза вказала на торттури, але міліція та прокуратура не вжили жодних заходів. У жовтні джерела ЗМІ повідомляли, що вони утримувалися у Хмельницькому слідчому ізоляторі.

У березні, внаслідок втручання Уповноваженого з прав людини Ніни Карпачової, Юрій Мосеєнков був звільнений із ув'язнення після 20 місяців (один рік з яких без судового ордеру) у Лук'янівському слідчому ізоляторі. Мосеєнкова було заарештовано у 2005 році за підозрою у скоєнні вбивства та відвезено до міліцейського відділку, де його було побито, після чого він зізнався вся у скоєнні злочину. Державний департамент виконання покарань не реагував на його скарги. Було знято з посади прокурора Дніпровського району міста Києва та порушено проти нього кримінальну справу за надання фальсифікованих документів, що призвели до незаконного ув'язнення Мосеєнкова.

Не було жодних зрушень у справі двох співробітників міліції, які, згідно повідомлень, застосовували торттури до 17-річного затриманого у Дніпропетровську у 2006 році.

Закон забороняє використання психіатрії у політичних та інших, не пов'язаних із медициною, цілях, а також передбачає механізми захисту від таких зловживань. Проте, згідно УАБЗПЛ, були поодинокі випадки, коли осіб, залучених до майнових суперечок, а також суперечок, пов'язаних зі з'ясуванням права на спадщину чи розірванням шлюбу, направляли до психіатричних лікарень за сфабрикованим діагнозом "шизофренія". Особам з діагнозом психічного захворювання загрожувала ізоляція у закритих медичних закладах, застосування до них сили, визнання їх недієздатними, позбавлення громадянських прав і власності. Зазначені питання розглядалися судами за відсутності пацієнтів, і останніх не інформували щодо прийнятих рішень.

НУО виявили, що наступні зловживання залишалися широко розповсюдженими: коли від пацієнтів, які добровільно погодилися на госпіталізацію, приховувався загальний термін їхнього перебування у лікарні; від них приховувався діагноз чи назви медичних препаратів, які їм призначали; недостатня обізнаність із правами пацієнтів психіатричних лікарень; приниження з боку медичного персоналу лікарень; порушення права пацієнтів на безкоштовну медичну допомогу. У січні газета "Україна молода" повідомила, що медичний персонал лікарні для психічно хворих у Святошинському районі міста Києва неналежно поведився з пацієнткою Ларисою Лемпберт.

Згідно даних Української психіатричної асоціації, державні установи по-різному ставилися до моніторингу зловживань у психіатричних закладах. Наприклад, в той час як Міністерство праці та соціальної політики утворило підрозділ для контролю за психіатричними закладами впродовж року, Міністерство охорони здоров'я України не завжди співпрацювало з правозахисними групами, які намагалися відстежувати випадки зловживань у психіатрії та поганого поводження з пацієнтами.

Незважаючи на наявність законодавчих гарантій захисту прав військовослужбовців та існування правил, що регламентують відносини між військовослужбовцями, протягом року продовжували надходити повідомлення стосовно нестатутних взаємовідносин між солдатами строкової служби в армії. "Діди" часто били новобранців і відбирали в них гроші та речі, надіслані з дому, а також змушували їх працювати замість себе. Ця практика відома як "дідівщина". Згідно повідомлень Асоціації солдатських матерів, покарання за подібні злочини або за співучасть у них було недостатнім, щоб запобігти скоєнню правопорушень у майбутньому.

У квітні 2006 року було прийнято поправки до закону, що регулює військову службу, з метою скорочення термінів тривалості служби. У своєму звіті Комітету ООН проти тортур ХПГ відзначила, що хоча зміни у законі ліквідували поділ між солдатами, що існував під час першого і другого року служби, продовжували траплятися випадки збиткування солдатами, котрі прослужили всього шість місяців, над новобранцями.

29 серпня ЗМІ повідомили, що військова прокуратура порушила кримінальну справу проти сержанта тренувального центру "Десна" у Чернігівській області за жорстоке побиття солдата, що призвело до видалення його селезінки.

У серпні ЗМІ повідомили, що прокуратура Житомирського військового гарнізону порушила кримінальну справу проти офіцера регіональної військової частини у Новоград-Волинському за звинуваченнями у побитті підлеглих і погрозах застосування зброї. Йому загрожує до 10 років ув'язнення.

Працівники міліції збиткувалися з ромів та цькували осіб неслов'янської зовнішності. Представники цих груп стверджували, що правоохоронці не лише систематично ігнорували їхні скарги, але й іноді підбурювали інших до вчинення щодо них свідомих насильницьких дій. У червні неурядова організація "Форумо Ромен Українатар" отримала скарги від громади ромів у Звенигороді Черкаської області про те, що міліція взяла відбитки пальців у всіх мешканців-ромів, коли вони запідозрили одного з них у крадіжці мобільного телефона. Згідно ромської громади, міліція затримала підозрюваного і жорстоко побила його, щоб "вибити" зізнання. Внаслідок цього його зір та слух було пошкоджено. Прокуратура відмовилась порушити кримінальну справу. Громада ромів у Золотоноші Черкаської області скаржилася на те що, міліція не вжила жодних заходів у зв'язку з побиттям молодшої жінки у листопаді 2006 року, у якому нібито обвинувачувалися чотири міліціонери.

Умови тримання в тюрмах і місцях попереднього ув'язнення

Умови тримання в тюрмах і місцях попереднього ув'язнення загалом не відповідали міжнародним стандартам; влада дозволяла відвідини незалежних спостерігачів, що опікуються правами людини.

Кримінально-виконавча система налічувала 183 установи, з яких 138 виправних колоній, 33 слідчі ізолятори, два лікувально-трудова профілакторії та 10 виховних колоній. Як підтвердив Державний департамент виконання покарань, станом на 1 грудня 150 950 осіб перебувало у виправних закладах та 32 424 особи утримувалися у 33 закладах досудового ув'язнення. Згідно повідомлень неурядових організацій, хоча умови перебування у місцях позбавлення волі залишалися поганими, тривав процес їх поступового покращення внаслідок реформування пенітенціарної системи та створення мобільних моніторингових груп МВС.

Згідно МВС, станом на жовтень функціонувало 487 ізоляторів тимчасового тримання, в яких перебували 197 586 затриманих і взятих під варту осіб. Умови в ізоляторах тимчасового тримання та слідчих ізоляторах були більш суворі, ніж у в'язницях нижчого та середнього ступеню охорони. Вони інколи були переповнені, і в них бракувало належних санітарних і медичних умов. МВС підтвердило, що станом на 25 жовтня в ізоляторах тимчасового тримання було 13 летальних випадків з різних причин, в тому числі п'ять самогубств утримуваних осіб. Служба Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини повідомила, що протягом 10 місяців 2007 року у закладах попереднього ув'язнення 98 осіб померли з різних причин, в тому числі незадовільних умов перебування, що більше, ніж минулого року.

Неурядова організація "Донецький меморіал" повідомляла, що санітарні умови та харчування значно поліпшилися у в'язницях та ряді закладів тимчасового тримання Донецької області. У травні ЗМІ повідомили, що ізолятор тимчасового тримання, що відповідає міжнародним стандартам, було відкрито при Цюрюпинському районному відділенні міліції.

Обізнані незалежні експерти відзначали, що проблемою залишалася переповненість місць позбавлення волі, особливо у міліцейських затримання ізоляторах тимчасового тримання. У липні Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова відвідала Лук'янівський слідчий ізолятор у Києві. Хоча нею було відзначено поліпшення, в тому числі щодо санітарних умов, вона висловила занепокоєння з приводу переповненості установи.

Було ряд повідомлень про навмисне заподіяння собі ув'язненими та затриманими тілесних ушкоджень та випадки застосування насильства у місцях позбавлення волі. Ці інциденти часто були результатом жорсткого ставлення з боку співробітників цих установ до ув'язнених та затриманих, яких вони били, а їхню їжу псували. У трьох випадках, що отримали розголос, ув'язнені із заподіяними самим собі ранами були переведені до закладів із суворішим режимом тримання чи отримали довші терміни покарання за інші незначні порушення. Протягом року ЗМІ повідомляли про низку летальних випадків внаслідок проявів насильства у середовищі ув'язнених у закладах попереднього тримання.

Декілька неурядових організацій повідомили, що 5 червня охоронці Вінницької установи виконання покарань № 1 кілька годин поспіль били ув'язненого Андрія Різніченка за те, що у нього була картка до мобільного телефона. До цього інциденту, ХПГ та "Донецький меморіал" повідомляли, що охоронці жорстоко побили підлітків у тому самому закладі як покарання за переписку між собою. За даними правозахисників, охоронці регулярно б'ють та карають ув'язнених у цьому закладі за незначні порушення та карають в'язнів, які подають скарги.

У липні ЗМІ повідомляли, що Київська прокуратура порушила кримінальну справу проти співробітників Лук'янівського СІЗО за недбальство, яке спричинило дві смерті у липні. Незалежні експерти зазначали, що

низька оплата праці та брак ресурсів призводять до корупції та відсутності кваліфікованого персоналу установ позбавлення волі.

ЗМІ та правозахисні організації повідомили, що 14 січня понад 1 000 ув'язнених Ізяславської колонії № 31 у Хмельницькій області оголосили голодування на знак протесту незадовільних умов тримання, в тому числі поганої якості харчування та медичного обслуговування, та поганого ставлення з боку місцевого персоналу. Згідно повідомлень правозахисних груп, комісія Державного департаменту виконання покарань здійснила інспекцію установи і виявила ліки з простроченим терміном зберігання та консерви, вироблені у 1979 році. Через день після візиту комісії начальник закладу Андрій Божко у телевізійному інтерв'ю заперечив факт протесту, після чого мала місце нова хвиля протестів. 22 січня спеціальний антитерористичний підрозділ було введено до колонії для виконання обшуків; для утихомирення ув'язнених їх було побито. Згідно ХПГ, охоронці примушували в'язнів заднім числом підписувати заяви про те, що у них не було нарікань. Декілька ув'язнених були пізніше переведені до восьми установ відбування покарань в різних регіонах країни, Державний департамент виконання покарань погрожував подовжити їхній термін ув'язнення, а члени родин організаторів протесту отримували погрози. Правозахисні групи звернулися до ГП із закликом провести розслідування, але на кінець року не було повідомлень про вжиті заходи. 17 грудня ув'язнені оголосили голодування, протестуючи проти незадовільних умов перебування, в тому числі вологих, холодних, погано провітрюваних камер, обмеженої кількості проточної води та зараження паразитами.

Переповненість та незадовільні умови перебування у місцях попереднього тримання загострювали проблему поширення туберкульозу серед ув'язнених. Посадові особи стверджували, що завдяки обов'язковому рентгеному обстеженню на туберкульоз всіх новоприбулих ув'язнених рівень захворюваності зменшився, а правозахисні організації відзначили як позитивне явище розташування рентген-апаратів у низці установ. Державний департамент виконання покарань повідомив, що кількість осіб, яким поставлено діагноз туберкульоз, становив половину від аналогічної минулорічної кількості. Станом на жовтень, 6 359 в'язням було поставлено діагноз туберкульоз і мали місце 544 летальні випадки, пов'язані з туберкульозом. Державний департамент виконання покарань стверджував, що протягом останніх п'яти років вдалося зменшити кількість смертей у в'язницях, пов'язаних із туберкульозом, на 25 відсотків. Поширеність туберкульозу у міліцейських ізоляторах тимчасового тримання зменшилася на 40.5 відсотків, а у в'язницях - на 27.1 відсотки у порівнянні з 2006 роком. Установи попереднього ув'язнення були не в змозі забезпечити повноцінне лікування туберкульозу. Під час липневого візиту до Лук'янівського слідчого ізолятора в Києві Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Ніна Карпачова зауважила, що туберкульоз виявляють не лише серед ув'язнених, але і серед персоналу, адвокатів та слідчих. Посадові особи Державного департаменту виконання покарань заявляли, що ув'язнених з туберкульозом ізолювали від населення та лікували в одному тюремному лікарняному комплексі у Харківській області.

Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини повідомив, що 13 липня один ув'язнений, незважаючи на те, що в нього був туберкульоз, був переведений із міліцейського закладу тимчасового тримання у Білій Церкві до закладу попереднього ув'язнення у Києві. Лікарня у Білій Церкві видала медичну довідку про те, що він здоровий, однак після прибуття до Києва його вага значно зменшилася.

У листі до Комітету ООН проти тортур "Емнесті Інтернешнл" посилалась на випадок, про який повідомляла Севастопольська правозахисна група в січні 2006 року, коли 30 - 40 затриманих, інфікованих туберкульозом, перебували в Севастопольському ізоляторі тимчасового тримання протягом всього періоду їхнього досудового ув'язнення, що було порушенням Кримінально-процесуального кодексу України. Найближчий заклад попереднього ув'язнення у Сімферополі не приймав інфікованих арештованих.

У жовтні 2006 року Шевченківський районний суд Києва встановив, що Ольга Біляк, яка померла у 2004 році від пневмонії у Лук'янівському слідчому ізоляторі, отримувала неналежну медичну допомогу і зобов'язав заклад надати компенсацію її батькам і синові.

ВІЛ-інфікованим ув'язненим часто не дозволяли отримувати спеціальне лікування. На прес-конференції 26 вересня ВІЛ-позитивний чоловік заявив, що він не зміг отримати ліки під час перебування в Оболонському районному ізоляторі тимчасового тримання, незважаючи на неодноразові прохання.

Не було зрушень у кримінальних справах, порушених Львівською обласною прокуратурою у 2006 році проти керівництва двох закладів попереднього ув'язнення за зловживання службовим становищем.

Влада дозволяла інспектувати місця позбавлення волі спостерігачам від правозахисних груп.

У травні Державний департамент виконання покарань обмежив доступ неурядових організацій та журналістів до місць позбавлення волі певними годинами по суботах та неділях. Правозахисник Олександр Букалов з "Донецького меморіалу" надіслав скаргу до ГП; 4 вересня, ГП постановила, що це обмеження є незаконним та скасувала його. У серпні Кабінет Міністрів створив міжвідомчу комісію за участю деяких експертів неурядових організацій для інспектування та оцінки діяльності Державного департаменту виконання покарань.

Ув'язнені та арештовані отримували дозвіл подавати скарги Уповноваженому з прав людини стосовно умов тримання, але правозахисні організації зазначали, що посадові особи місць позбавлення волі піддавали цензурі скарги або ставали на перешкоді. Прокуратура та служба Омбудсмена час від часу розголошували імена в'язнів, які подавали скарги на Держдепартамент виконання покарань, відкриваючи їх можливим репресіям з боку адміністрацій місць позбавлення волі. Згідно ХПГ, протягом перших шести місяців року Держдепартамент виконання покарань отримав майже 500 скарг, 164 з яких стосувалися побиття або тілесних ушкоджень. На думку неурядових організацій, Держдепартамент виконання покарань не визнав жодного інциденту.

26 квітня тодішній народний депутат України Катерина Левченко відвідала Виправну колонію № 1 у Вінниці, реагуючи на скаргу Олексія Повідайчика, який заявляв, що був побитий охоронцями закладу за те, що повідомив про збиткування над іншим ув'язненим, Сергієм Базіком. Катерина Левченко мала змогу переконатися вона під час зустрічі з Повідайчиком, що його тіло було вкрите синцями. Згодом вона отримала письмову відповідь з Держдепартаменту виконання покарань, який заперечував, що інцидент мав місце і що в ув'язнених були скарги. Мати Повідайчика повідомила, що її син був переведений до Житомира і що представники Держдепартаменту виконання покарань попередили, що якщо вона продовжуватиме скаржитись, термін його ув'язнення буде продовжено ще на три роки.

d. Свобода від свавільних арештів і затримань

Свавільні арешти і затримання заборонено Конституцією і законодавством; проте залишалися проблеми.

30 березня Донецька міліція заарештувала місцевого правозахисника Вадима Черкаса, звинуватила його у порушенні тиші та громадської моралі, і Донецький суд засудив його до 10-денного арешту. Коли Черкас пішов до місцевої прокуратури подати апеляцію, на нього напав заступник прокурора, що призвело до його двотижневої госпіталізації.

20 березня кримські ЗМІ повідомили, що активіст Микола Гармаш з Народної самооборони був незаконно арештований і утримувався у Ленінському районному ізоляторі тимчасового тримання у селищі Щолкіно. Активісти Народної самооборони охарактеризували його арешт як політично вмотивований, тому що як голова Щолкінської територіальної виборчої комісії Гармаш ставив під сумнів результати виборів у березні 2006 року з огляду на численні звинувачення у порушеннях.

Правозахисні організації повідомляли, що у 2006 році були тривалі затримки в очікуванні суду заарештованими. Вони наводили приклади арештів без ордеру суду та коли арешти не документувалися. Правозахисні організації відзначали, що вимоги 2006 року щодо інформування осіб, арештованих за звинуваченнями адміністративного характеру, про їхні права мали обмежений ефект, тому що у багатьох випадках арештованим не було надано адвоката.

Роль міліції та органів державної безпеки

МВС відповідає за охорону та забезпечення громадського порядку, діяльність правоохоронних органів; міністерство здійснює нагляд за роботою міліції та утримує власні внутрішні війська. СБУ - організація внутрішньої розвідки - підпорядкована безпосередньо Президентові України. Державна податкова адміністрація, підзвітна Президенту і Кабінету Міністрів, виконує правоохоронні повноваження через податкову міліцію. Законодавством передбачено цивільний контроль над армією та правоохоронними органами; воно надає депутатам Верховної Ради право провадити розслідування, включно з громадськими слуханнями, у сфері національної безпеки та оборони. Уповноважений з прав людини також має повноваження щодо ініціювання розслідувань, пов'язаних з діями Збройних Сил.

Проблемою залишалася корупція в міліції. За даними МВС, за перші дев'ять місяців року 35 737 правоохоронців було притягнуто до адміністративної і дисциплінарної відповідальності, і 495 правоохоронців перебували під слідством. ГП підтвердила, що за перші 10 місяців року воно ініціювало проти правоохоронців

257 справ, пов'язаних з корупцією, 206 з яких було передано до суду. Влада докладала значних зусиль для виявлення зловживань міліції, застосовуючи в порівнянні з минулими роками більшу кількість дисциплінарних покарань щодо правоохоронців, які порушували закон.

2 квітня ЗМІ повідомили, що СБУ в Києві заарештувала начальника районного підрозділу по боротьбі з організованою злочинністю та незаконним обігом наркотиків, який вимагав хабар в сумі \$5,400 (27 500 гривень) за те, щоб не арештовувати мешканця Києва.

4 квітня УНІАН повідомила, що Володимир Чухрай був випущений на свободу після 8-річного ув'язнення в установі посиленого режиму. Чухрай був заарештований і звинувачений у скоєнні крадіжки та вбивства, коли йому було 18 років. Незважаючи на тортури, він не зізнався і був засуджений до 14-річного ув'язнення. Співробітники міліції також вимагали від його батька хабар в сумі \$10,000 (50 000 гривень) за його звільнення. Згідно повідомлення Любові Стасів з БЮТ, яка сприяла його звільненню, слідчі, що брали участь у цій справі, досі перебувають на службі. Чухрай планував вимагати відшкодування моральних збитків і покарання співробітників правоохоронних органів, які ув'язнили його.

22 травня "Сільські вісті" повідомили, що з початку року прокуратура Запорізької області висунула обвинувачення проти 365 співробітників міліції за неналежну поведінку. У більшості випадків міліція порушувала закон під час отримання зізнань, проведення досудового слідства і обшуків та арештів громадян. Ще 358 співробітників міліції було притягнуто до адміністративної і дисциплінарної відповідальності; було порушено сім кримінальних справ.

У січні колишній начальник Сихівської районної міліції Львівської області Богдан Браницький був засуджений до п'яти років ув'язнення; йому було заборонено працювати в правоохоронних органах протягом двох років. Міліція арештувала його у 2005 році за отримання хабара в сумі \$500 (2 500 гривень).

Не було зрушень у справі, розпочатій у серпні 2006 року проти лейтенанта міліції у Києві, який був затриманий за вимагання хабара в сумі \$1 000 (5 000 гривень), та у кримінальній справі, відкритій у травні 2006 року проти двох слідчих Одеського обласного управління МВС, обвинувачених у хабарництві та здирництві.

Арешти і затримання

Закон дозволяє арешт безспеціального дозволу терміном до трьох діб, після чого необхідний ордер на арешт. Суд може подовжити строк затримання під вартою без ордеру на арешт ще на 10 діб. Підозрювані, які вважають, що подальше розслідування може закінчитися їхнім повним виправданням, мають право звернутися до суду з проханням по додаткові 15 діб арешту. Закон дозволяє громадянам опротестовувати правомірність арешту у суді або звертатися зі скаргами до прокурора. Закон вимагає, щоб співробітники правоохоронних органів негайно повідомили родичів заарештованого про факт затримання. Однак правозахисні неурядові організації (НУО) відзначали, що міліція цього іноді не робила.

Тривале досудове утримання під вартою залишалося проблемою. Хоча закон забороняє досудове утримання тривалістю понад 2 місяці, у випадках, коли йдеться про скоєння особливо тяжких злочинів, суддя Верховного Суду може подовжити цей термін до 18 місяців. Хоча згідно із законодавством судові слухання кримінальної справи мають розпочатися не пізніше, ніж за 3 тижні після висунення офіційного звинувачення в суді, через перевантаження судової системи цієї вимоги дотримувались рідко. Існуючий порядок дозволяє досудове утримання строком до дев'яти місяців за відсутності перегляду його обґрунтованості судом. У період між припиненням досудового розслідування і початком судових слухань обвинувачені залишаються у закладах попереднього (досудового) тримання без санкції суду.

Особи залишалися під арештом впродовж місяців або років перш ніж починалися судові слухання, і за рік ситуація не поліпшилася. За даними правозахисних організацій України, слідство в середньому тривало від 4-х до 5-ти місяців. У 2005 (останньому році, за який є офіційна статистика), з 9528 осіб, звільнених із місць попереднього тримання після відповідних рішень суду, 1250 провели там в очікуванні суду понад один рік.

Правозахисні організації повідомляли, що міліція продовжувала використовувати максимальний термін 72 години для досудового ув'язнення з метою одержання доказів, які можуть бути використані проти затриманого. Суди часто подовжували термін тримання до 10 діб, щоб дати міліції більше часу для отримання зізнань. Міліція часто використовувала адміністративні арешти у кримінальних розслідуваннях: якщо особа не реагувала на виклик до суду, міліція затримувала її та висували адміністративні звинувачення про опір

законним діям міліції (можливі види покарання можуть включати штраф, виправні роботи або до 15 днів адміністративного арешту). ХПГ повідомляла, що у 2006 році 31 407 осіб арештовувались за адміністративні порушення. Хоча міліція могла утримувати підозрюваного під адміністративним арештом лише 3 дні, вона часто затримувала осіб негайно після їх звільнення за іншим звинуваченням з метою продовження свого кримінального розслідування.

Закон передбачає, що в разі потреби особам надаються безкоштовні послуги адвоката з моменту затримання або висунення проти них звинувачень (залежно від того, що станеться раніше). Однак на практиці цього часто не дотримувалися, і, на думку юристів, це давало міліції певний час для "вибивання" зізнань. Був обмаль адвокатів для захисту підозрюваних від незаконного та тривалого тримання під вартою у вкрай несприятливих умовах. Адвокати часто відмовлялися захищати незаможних громадян через низьку державну оплату їхніх послуг.

Продовжували надходити повідомлення про те, що міліція вдавалася до свавільних затримань, особливо осіб неслов'янської зовнішності, з метою прискіпливої перевірки документів та огляду їхніх автомобілів.

Незважаючи на те, що за затриманого дозволяється вносити грошову заставу, цією можливістю користуються рідко, оскільки більшість осіб неспроможна сплатити визначену законом суму. Натомість суди іноді застосовували підписку про невиїзд як альтернативний засіб досудового обмеження свободи пересування. Однак найчастіше вони вдавалися до утримання підозрюваних у місцях пореднього тримання. Правозахисники критикували таку практику як таку, що призводить до переповнення цих закладів.

Амністія

Станом на грудень Президент Ющенко помилував 962 особи, серед яких були жінки, особи похилого віку, інваліди, а також батьки багатодітних родин.

6 червня Президент підписав Закон про амністію, який встановив критерії для амністії, в тому числі серйозність скоєного злочину, хвороби, похилий вік та тривалість вже відбутої частки покарання.

21 червня Президент Ющенко видав указ про помилування журналіста Руслана Антоника, який у 2000 році був звинувачений у вбивстві Петра Тичинського, зятя Анатолія Гальчинського, радника тодішнього Президента Кучми. Правозахисні організації твердо виступали проти цього вироку, вважаючи його політично вмотивованим. Антоник зробив зізнання після побиття міліцією, але потім відмовився від нього. Він відбув сім років із тринадцяти.

е. Відмова у праві на справедливий суд

Конституція і законодавство передбачають незалежність судочинства. На практиці ж судова система й надалі перебувала під впливом з боку виконавчої та законодавчої гілок влади, а також потерпала від корупції та неефективності.

8 червня судді Печерського районного суду м. Києва звернулися із проханням до ГП про кримінальне розслідування щодо втручання політичних діячів та Вищої ради юстиції у діяльність судів. Після публічного заклику суду Вища рада юстиції вжила дисциплінарних заходів щодо суддів, які виступили із заявою і рекомендувала їхнє звільнення. Судді були причетні до колективного рішення про тимчасове припинення дії постанови Верховної Ради, що надавала Вищій раді юстиції повноваження призначати суддів на адміністративні посади.

25 червня, в інтерв'ю "Дзеркалу тижня", Голова Верховного суду Василь Онопенко висловив занепокоєння з приводу тиску на судову систему та втручання влади у діяльність судів, в тому числі втручання у призначення виконуючих обов'язки головних суддів, тиск на суди з метою перегляду справ, що стосуються державних високопосадовців, та рішення Конституційного Суду, що дає Вищій раді юстиції повноваження призначати суддів на адміністративні посади у судах.

Судова система також потерпала від корупції та неефективності. Були підстави вважати, що підозрювані часто підкуповували судових чиновників для скасування звинувачень, перш ніж справи передавалися до суду, або для штучного пом'якшення вироків або скорочення термінів покарань.

На підставі скарг від громадськості служба Уповноваженого з прав людини відзначила низьку довіру громадськості до судової системи. Кожна третя скарга стосувалася відсутності справедливого суду, в тому числі невиконання судових рішень, незаконних дій суддів та розтягнутих у часі судових процедур. Служба Омбудсмена повідомила, що 6 липня було надіслано протест до Верховного Суду проти порушення прав осіб, визнаних винними судами. Зокрема, суди Запорізької, Закарпатської, Івано-Франківської, Миколаївської, Полтавської, Харківської, Чернігівської областей та Севастополя позбавляли визнаних винними осіб права ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, що дозволяло б їм подавати апеляцію. Верховний Суд погодився з Омбудсменом, що Закон про судочинство повинен однаково тлумачитися у всіх судах.

За винятком Верховного суду, Конституційного Суду і спеціалізованих судів вищої інстанції, суди фінансувалися через Державну судову адміністрацію (ДСА), яка також відповідає за кадрове забезпечення судів. Міністерства юстиції та освіти відповідали за підготовку суддів. Брак коштів і недостатня кількість фахівців у судовій системі сприяли неефективності й корупції та посилювали залежність системи від виконавчої влади. Згідно із ДСА, державний бюджет забезпечував лише 60 відсотків реальних потреб судової системи, що змушувало суди в одних випадках скорочувати діяльність, а в інших - шукати фінансової підтримки в інших органах влади, що зводило нанівець їхню незалежність.

Невиконання судових рішень у цивільних справах також підірвало авторитет і незалежність судової системи. За виконання більшості рішень цивільних судів відповідає Державна виконавча служба. Кількість переданих їй судових рішень продовжувала зростати. Положення про кримінальну відповідальність за невиконання судових рішень рідко застосовувались на практиці. Голова Верховного Суду, голови обласних судів та голова Київського міського суду, а також їхні заступники мають право призупиняти судові рішення, що створювало додаткові можливості для втручання у роботу судів, маніпуляцій і корупції.

У країні діє система цивільного права, що спирається на нормативно-правові акти (кодекси, закони тощо). Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд. Суди загальної юрисдикції поділяються за адміністративним принципом (на районні, обласні й вищі) та спеціалізацією. Верховний Суд є найвищим органом в системі судів загальної юрисдикції. Конституційний Суд здійснює офіційне тлумачення Конституції та законів. Господарські суди виконують роль спеціалізованих органів у рамках єдиної судової системи. Верховний Суд може переглядати їхні рішення. Військові суди - спеціалізовані суди, в яких розглядаються лише справи, у яких фігурують військовослужбовці.

Законом передбачено п'ять рівнів судів: місцеві, апеляційні, касаційні, вищі спеціалізовані суди та Верховний Суд, а також незалежне відомство в судовій системі - Державна судова адміністрація (ДСА).

Хоча законодавство гарантує незалежність суду гілки влади, в окремих випадках воно надає Президенту повноваження стосовно судової системи. Президент має право, за згодою Міністерства юстиції та Голови Верховного Суду або відповідних вищих спеціалізованих судів, створювати або розпускати суди загальної юрисдикції. Президент уповноважений також визначати кількість суддів у судовій системі, призначати і звільняти з посад голів та заступників голів судів, а також створювати апеляційні господарські й апеляційні адміністративні суди. Президент за рекомендацією Прем'єр-міністра та за згоди Ради юстиції призначає голову ДСА.

Обласні суди, включно з Верховним судом Криму, Київським та Севастопольським міськими судами, виконують функції апеляційних судів та можуть скасовувати рішення суду нижчої інстанції.

За законодавством, Конституційний Суд складається з 18 суддів, по шість від Президента, Верховної Ради та з'їзду суддів України, призначених на 9-річний термін. За Конституційним Судом закріплене право офіційного тлумачення законів і Конституції. Він також ухвалює рішення щодо відповідності Конституції України законів, указів Президента, актів Кабінету Міністрів та актів Автономної Республіки Крим.

Протягом року повідомлялося про тиск на суддів Конституційного Суду України, особливо після квітневого президентського Указу про розпуск парламенту, а також про низку обвинувачень у корупції, що стосуються його суддів.

Верховний Суд є найвищим апеляційним органом країни. Правозахисні групи, ЗМІ та організації правового контролю відзначали, що Верховний Суд протягом року демонстрував свою незалежність.

У травні, в період високої політичної напруженості, Президент видав Указ про звільнення з посади Генерального прокурора. Міністр внутрішніх справ, який виступив проти Указу, був обвинувачений у тому, що 24 травня віддав військам МВС наказ рухатися до ГП, де вони силою вдерлися до будинку в очевидній спробі запобігти зміщенню Генерального прокурора. Як тодішній Міністр внутрішніх справ, так і Генеральний прокурор виступали проти розпуску Верховної Ради Указом Президента від 2 квітня.

Судові процедури

Конституція України містить положення стосовно забезпечення справедливого суду. Зокрема вона надає підозрюваним і свідкам право на відмову свідчити проти самих себе або своїх родичів. Проте за відсутності законодавчих актів, спрямованих на практичне втілення цих конституційних норм, залишається непорушною система кримінального судочинства радянських часів, якою ці права обмежувалися. Підсудний формально вважається невинним, однак в системі зберігся високий відсоток звинувачувальних вироків, що не зазнав істотних змін від радянських часів.

Хоча закон передбачає широке залучення присяжних до судових розглядів, система присяжних не була втілена на практиці, і протягом року інститут присяжних не застосовувався. У більшості випадків рішення у справі судді ухвалювали одноосібно, хоча, згідно закону, у разі, коли підсудному загрожує найвища міра покарання у вигляді довічного ув'язнення, слухання у справі має провадитись за участі двох суддів і трьох народних засідателів (судових асесорів або присяжних з деякою юридичною підготовкою).

Хоча згідно із законодавством судові слухання кримінальної справи мають розпочатися не пізніше, ніж за 3 тижні після висунення звинувачення в суді, через перевантаження судової системи цю вимогу виконували рідко. Можуть пройти місяці, перш ніж відповідач постає перед судом, і правозахисні групи стверджують, що протягом року ситуація не поліпшилася. Складні справи можуть потрапляти до суду через роки.

В той час як законодавство передбачає, що відповідач має право на розмову з адвокатом сам на сам, правозахисні групи повідомляли, що посадкові особи іноді не забезпечували затриманому можливість скористатися цим правом, а почасти послуги безкоштовного адвоката не були доступні. Щоб захистити підозрюваних, матеріали кримінальної справи повинні містити підписане затриманою особою свідчення про те, що його/її було ознайомлено зі змістом висунутих проти нього/неї звинувачень, а також з правом на адвокатський захист за державний кошт і правом не свідчити проти себе та членів своєї родини. Однак посадкові особи іноді вдавалися до залякувань і застосування сили, щоб отримати підпис підозрюваного під цим документом. За відсутності цього документу апеляційний суд може скасувати вирок або призначити новий судовий розгляд. Незважаючи на те, що ступінь обізнаності затриманих зі своїми правами зростає і вони дедалі частіше наполягають на дотриманні цих процедур, багато хто з них досі не знає про існування таких механізмів захисту.

Закон передбачає, щоб імена та адреси жертв і свідків злочинів можуть не розголошуватись, якщо вони потребують захисту. Водночас злочинні угруповання систематично вдавалися до залякування жертв і свідків, змушуючи їх відмовлятися від своїх свідчень або змінювати їх. Закон вимагає, щоб суддів, свідків, підсудних та їхніх родичів охороняли працівники спеціального підрозділу міліції, але правозахисні організації стверджували, що ця система досі не працює ефективно.

Громадяни мають право оскаржувати вирок у кримінальних і цивільних справах у місцевих апеляційних судах. Рішення апеляційних судів можуть також переглядатися Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України.

У травні 2006 року Кабінет Міністрів запровадив єдиний Державний реєстр судових рішень. Згідно з новою процедурою, всі судові рішення, крім тих, що містять державну таємницю, мають бути внесені до реєстру не пізніше, ніж за 15 календарних днів з моменту ухвалення. Протягом року ця система працювала.

Політичні в'язні і затримані

Повідомлень стосовно політичних в'язнів або затриманих з політичних причин не надходило.

Цивільна судова процедура і засоби правового захисту

Конституція України проголошує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Законодавство захищає права, свободи та інтереси осіб проти зазіхань з боку влади та її посадових осіб, а також передбачає проведення судових розглядів у справах, що стосуються незаконних дій владних структур або незабезпечення правового захисту. Законодавство дає змогу "потенційній жертві" подати колективне оскарження до суду щодо законодавчого акту, що порушує основні права і свободи. При цьому не обов'язково доводити, що той чи інший нормативно-правовий акт безпосередньо впливав на права осіб, які подають скаргу. Громадяни мають право звертатися по захист своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожен має право після вичерпання всіх національних засобів правового захисту звертатися по захист своїх прав і до відповідних міжнародних органів, членом або учасником яких є Україна, таких як Європейський суд з прав людини (ЄСПР) та Комітет ООН з прав людини.

Невиконання судових рішень залишалося проблемою. Протягом року ЄСПР підтримав три подібних заяви проти держави. У 2005 році ЄСПР вирішив, що права Сергія Салова, колишнього радника кандидата на посаду Президента Олександра Мороза у 1999 році, були порушені і наказав Україні надати йому компенсацію. Однак рішення ЄСПР не було виконане. У березні Салов подав позов проти прокуратури Донецької області і обласного управління Державного казначейства, вимагаючи \$2,4 млн. (12 млн. гривень) як компенсацію за матеріальні та нематеріальні збитки.

Судова система потерпала від корупції. Згідно повідомлень прес-служби СБУ, за перші дев'ять місяців року, СБУ порушила 24 кримінальні справи проти суддів та передала 49 справ до прокуратури для обвинувачення. Внаслідок цього 4 працівники судів були оштрафовані і було надіслано 30 листів з доганою до Ради суддів, голів апеляційних судів та Вищої ради юстиції.

Судді мають імунітет від кримінального переслідування і не можуть бути затримані або заарештовані без згоди парламенту. 15 лютого парламент проголосував за видачу ордера на арешт судді Олега Пампури, який був обвинувачений у тому, що вимагав \$6 000 (30 000 гривень) хабара за скорочення терміну покарання. На момент голосування місце перебування Пампури було невідоме.

16 квітня СБУ обвинуватила суддю Конституційного Суду Сюзанну Станік у корупції та провела розслідування підозрілих операцій з нерухомістю. 1 травня Президент звільнив Станік, хоча ГП оголосила, що розслідування виявило, що всі обвинувачення безпідставні. На той час суддя Станік була доповідачем у справі про конституційність суперечливого президентського Указу про розпуск парламенту. 18 липня Шевченківський районний суд Києва поновив Станік на посаді судді Конституційного Суду. 26 вересня ЗМІ повідомили, що СБУ передала матеріали корупційної справи проти судді Станік до ГП. Станом на середину грудня веб-сайт Конституційного Суду більше не називав її серед своїх діючих суддів.

f. Свобода від втручання у приватне чи сімейне життя, порушення права на недорканість житла, порушення таємниці листування

Хоча Конституція забороняє подібні дії, на практиці держава порушувала право громадян на приватність. Закон забороняє СБУ здійснювати стеження та обшуки без відповідного судового ордера. Незважаючи на це, продовжували надходити повідомлення про те, що певні владні структури практикували несанкціоноване прослуховування приватних розмов і стежили за пересуванням громадян.

Генеральна прокуратура, за Конституцією, здійснює нагляд за дотриманням норм закону правоохоронними органами, в тому числі і СБУ. Конституція надає громадянам право знайомитися з будь-якими матеріалами щодо них, які має у своєму розпорядженні СБУ, й вимагати відшкодування за фізичні та емоційні збитки, завдані під час слідства. Однак на практиці влада не дотримувалася цього права, тому що досі не ухвалено відповідних законодавчих актів, необхідних для виконання цих положень.

5 лютого заступник Генерального прокурора Віктор Пшонка порушив кримінальну справу після того, як у січні в мережі Інтернет з'явився запис телефонної розмови 2006 року між тодішніми спікером Верховної Ради Олександром Морозом і послом Великої Британії в Україні. У ході досудового розслідування прокуратура м.

Києва обвинувачення зробила припущення, що СБУ несе відповідальність за ці дії і що вона діяла за наказом Президента. СБУ спростувала цю інформацію.

20 березня Генеральний прокурор санкціонував проведення обшуку у квартирі колишнього Міністра внутрішніх справ і лідера опозиційного руху Юрія Луценка, нібито розслідуючи незаконну роздачу пістолетів посадовими особами МВС. ГП також обвинуватила Луценка в тому, що він має громадянство Ізраїлю, що порушує законодавство країни про єдине громадянство. Через два дні Київський суд анулював ордер на обшук і заявив, що прокурор не зміг надати підстави для можливої справи. Справу було закрито.

У травні в. о. Голови СБУ Валентин Наливайченко повідомив, що СБУ затримало 8 членів приватної компанії, котрі брали участь у незаконному стеженні та прослуховуванні телефонних розмов громадян, в тому числі журналістів та державних посадових осіб.

26 жовтня ЗМІ повідомили, що Інтернет Асоціація України та активісти-правозахисники опротестували постанову Кабінету Міністрів України від 10 жовтня, яка дозволяла головам апеляційних судів надавати правоохоронним органам доступ до конфіденційних електронних даних про приватних осіб без належного контролю і без вимоги про відповідне розслідування. Раніше суди могли надавати таку згоду тільки в ході розслідування.

Розділ 2. Повага до громадянських свобод, зокрема таких, як:

а. Свобода слова і преси

Конституція України та законодавство гарантує свободу слова і преси; в цілому влада поважала ці права. Не було повідомлень щодо спроб центральних органів влади безпосередньо впливати на зміст публікацій і передач. Однак були повідомлення про випадки залякування журналістів, у тому числі з боку місцевих органів влади. Триваюча практика залежності деяких ЗМІ від державних ресурсів могла перешкоджати оприлюдненню матеріалів журналістських розслідувань та критичних публікацій.

Громадяни мали змогу критикувати дії влади прилюдно і у приватних розмовах, не боячись репресій. Влада не робила спроб придушення цієї критики.

Незалежні ЗМІ активно без обмежень висловлювали широкий спектр думок.

"ТРК-Україна", розміщена у Донецьку, виступила зі звинуваченням, що жорсткі ліцензійні вимоги, згідно яких національні ЗМІ повинні транслювати 75% своїх програм українською мовою, є дискримінаційними, оскільки така практика змушувала обирати між відкликанням ліцензії та втратою значної частки російськомовної аудиторії, яка надасть перевагу російським телеканалам. Протягом року керівництво дійшло згоди з державним регуляторним органом, що дає можливість станції транслювати програми новин у прайм-тайм російською мовою, дублюючи більше фільмів українською, таким чином надаючи компанії змогу задовольнити вимогу про 75 відсотків.

За даними української недержавної організації "Інститут масової інформації" (IMI), яка здійснює моніторинг стану свободи слова, станом на кінець року щонайменше 22 журналісти зазнали фізичних нападів або отримали погрози. Однак більшість таких випадків не складала враження централізовано спланованих й часто приписувались місцевим політикам чи організованим злочинним угрупованням.

18 лютого, згідно повідомлень Комітету захисту журналістів, директор новин телестанції "9 Канал" у Дніпропетровську Андрій Шинкаренко зазнав нападу та погроз з боку двох чоловіків, які, за його твердженням, були чоловіком та охоронцем Віталії Шилової, члена обласної ради та директора станції-конкурента, що щодо якої Шинкаренко проводив журналістське розслідування. Місцева міліція проводила розслідування, але станом на кінець року жодних арештів не відбулося.

У березні два члени знімальної групи, що робила зйомку відбуття із Сімферополя поїзда із прибічниками Партії Регіонів, що прямував до Києва, вступили у бійку з контролерами на пероні. Журналісти планували подати скаргу, але прокуратура вирішила не порушувати справу, тому що журналісти не мали тілесних ушкоджень на користь заяв про побиття і не було крадіжки відзнятого ними матеріалу.

21 вересня автомобіль Сергія Гармаша, головного редактора донецького видання "Остров" був підпалений разом з іншими 4-ма автомобілями такого ж вигляду і моделі у Донецьку. Місцева міліція підтвердила, що це був акт підпалу і почала розслідування, однак на кінець року слідчі не підтвердили, чи був підпал пов'язаний з журналістською діяльністю Гармаша.

Не було зрушень у справі про зникнення журналіста Анатолія Качуринця, про яке повідомлялося раніше. Його востаннє бачили у лютому 2006 року. Тоді слідство не знайшло доказів "гри не за правилами". Не було також розвитку у розслідуванні пожежі гаража Лілії Буджурової, редактора "Першої Кримської" газети.

У вересні ЗМІ повідомляли, що прокуратура Сімферополя порушила кримінальну справу про вбивство Норіка Ширіна, засновника і видавця газети "Голос молоді" та місцевого молодіжного активіста. Ширін був знайдений мертвим у гаражі поряд із своїм автомобілем у Сімферополі у грудні 2006 року.

Закон про вибори забороняє ЗМІ коментувати виборчі кампанії чи агітувати за/проти політичних партій без згоди на це останніх, а також надає судам право закривати ЗМІ, які порушують встановлений законом порядок подання політичної реклами та висвітлення діяльності політичних партій. Не було повідомлень про те, що влада використовувала цей закон для втручання у роботу ЗМІ в період позачергових парламентських виборів 30 вересня.

І державні, й незалежні ЗМІ продовжували демонструвати тенденцію до самоцензури стосовно тем, які влада вважала дражливими. Хоча приватні газети могли вільно виходити на суто комерційній основі, вони почасті залежали від політичних "кураторів", котрі мали змогу посприяти в отриманні додаткового державного фінансування з фонду підтримки преси. За їхньою діяльністю прискіпливо слідкували державні чиновники, особливо на місцевому рівні.

Наклеп вважається цивільним правопорушенням. Протягом року позови про наклеп чи загроза притягнення до цивільної відповідальності за наклеп продовжували обмежувати свободу преси. Суди мають право "заморозити" рахунки видань на час розгляду справи, що може мати руйнівні наслідки для багатьох із них. Владні структури та особливо політики продовжували використовувати судові позови під приводом "захисту честі та гідності" як засіб тиску на пресу або з метою залякування журналістів.

Хоча закон встановлює граничний розмір компенсацій за наклеп і дозволяє друкованим ЗМІ безкарно публікувати необразливі оціночні судження (включно з критикою), організації, що здійснюють моніторинг стану свободи слова в Україні, вказували занепокоєння з приводу астрономічних сум відшкодування завданих моральних збитків, які іноді стягують із ЗМІ за вироком суду за нібито наклеп.

30 січня місцевий суд Дніпродзержинська наказав закрити газету "Дзержинець" і конфіскувати майно на суму \$28 000(140 660 грн.) для відшкодування збитків начальнику місцевої міліції, котрого газета звинувачувала в корупційних діях. Головний редактор видання заявила, що не була заздалегідь поінформована про судові засідання. Газета час від часу продовжувала виходити протягом року.

ЗМІ мали широкий доступ до засідань органів влади та судових слухань. У липні журналісти пікетували ГП, протестуючи проти повільного просування розслідування щодо звинувачень члена Партії Регіонів (ПР) Олега Калашнікова у нападі на телевізійну знімальну групу навпроти Верховної Ради у липні 2006 року. Журналісти назвали напад Калашнікова порушенням Європейської конвенції з прав людини. Калашнікова небуло включено до списків кандидатів від ПР на парламентських виборах 30 вересня.

Свобода в Інтернеті

Влада не обмежувала доступу до Інтернету, проте мав місце контроль Інтернет-простору з боку правоохоронних органів. Громадяни мали можливість мирно декларувати свої погляди в Інтернеті і спілкуватися за допомогою електронної пошти. Попри стрімке зростання доступу до Інтернету, ним могли користуватися переважно заможніші прошарки суспільства, а також школи, бібліотеки та працівники на робочих місцях з підключенням до Інтернету.

Академічна свобода і культурні заходи

Влада не обмежувала академічну свободу, однак остання залишалася слабко усвідомленою концепцією у зародковому стані. Більшість головних вищих навчальних закладів (ВНЗ) мали державну форму власності. Незважаючи на те, що ректори університетів мали достатній ступінь автономії, Міністерство освіти здійснювало суворий контроль навчальних програм і стандартів освітніх кваліфікацій. Адміністрації ВНЗ і директори академічних і науково-дослідних інститутів могли змушувати своїх колег мовчати шляхом перешкоджання їм публікувати наукові праці, утримання зарплати та урізання житлові пільги, або безпосередньо звільняючи їх з роботи.

Не було обмежень культурних заходів з боку влади.

в. Свобода мирних зібрань і свобода об'єднань

Свобода мирних зібрань

Конституція України гарантує свободу зібрань. Однак мали місце поодинокі випадки, коли регіональна влада цим нехтувала. Оскільки національного законодавства щодо свободи зібрань в Україні немає, ця сфера регулюється на основі Кодексу адміністративного судочинства та усталеної практики. Більше того, місцеві чиновники часто зверталися до постанови радянських часів щодо свободи зібрань, що містить більше обмежень, ніж чинна Конституція.

Конституція містить положення, згідно яких демонстранти повинні заздалегідь інформувати владу щодо запланованих акцій. Залишена у спадок від радянської доби постанова, на яку часом посилалася місцева влада, аби визначити термін завчасного інформування, зобов'язує організації звертатися до місцевих органів влади по дозвіл не пізніше, як за 10 днів до запланованого заходу чи демонстрації. Такі дозволи, як правило, надавалися. На практиці ж несанкціоновані мітинги були поширеним явищем, причому більшість із них проходила без втручання міліції, накладання штрафів чи затримувань, хоча траплялися й деякі винятки.

За даними МВС, протягом року за порушення законодавства під час організації та проведення мітингів було притягнуто до адміністративної відповідальності 91 особу. З них 64 отримали попередження, 13 - штрафи, 3 були піддані адміністративному арешту та 3 справи передано до суду; було ініційовано 7 кримінальних справ.

У березні Бабушкінський суд Дніпропетровська підтримав позов НУО "Республіка" скасувати вимогу Дніпропетровської міськради про проведення масових заходів у спеціально відведеному районі з одним спеціально облаштованим маршрутом для учасників. Щоб виконати ці вимоги, організаторам потрібно було отримати дозвіл 8-ми муніципальних органів.

25 вересня районний адміністративний суд Києва відхилив апеляцію Київської міськдержадміністрації щодо обмеження масових демонстрацій на Майдані Незалежності та інших центральних площах протягом 24-30 вересня (період наближення парламентських виборів). Суд аргументував це тим, що під час виборчої кампанії політичним партіям і блокам дозволено проводити масові демонстрації, якщо вони не порушують законів.

У багатьох випадках заборони місцевої влади на проведення масових заходів були політично вмотивованими. 29 травня міська влада Харкова з ПР не дозволила благодійного фонду на чолі з опозиційним політиком Олександром Фельдманом провести громадські заходи на відзначення Міжнародного Дня захисту дітей. Згідно заяв благодійного фонду Фельдмана, це сталося вперше за 10 років.

Масові заходи опозиційного руху "Народна Самооборона" заборонялися навесні у містах сходу України - Харкові та Васильківцях.

21 вересня Одеський спецпідрозділ міліції для запобігання масових заворушень розігнав демонстрацію з 300 осіб, котрі називали себе козаками і протестували проти спорудження пам'ятника російській імператриці Катерині II. Сутичка сталася після того, як посадова особа з Приморського району оголосила, що суд заборонив будь-які масові заходи на місці проведення демонстрації.

Міліція в Одесі також не змогла захистити демонстрантів від насильства. 4 вересня Одеська міська міліція порушила кримінальну справу після того, як 50 активістів націоналістичної НУО "Свобода" та проукраїнської

НУО "Просвіта" були побиті членами проросійської організації "Єдина Родина", в той час як міліція та посадові особи міської влади стояли поруч.

Свобода об'єднань

Конституція України та закони гарантують громадянам свободу об'єднань. Хоча влада не перешкоджала її реалізації, проте залишалися певні обмеження. Правила реєстрації громадських об'єднань були обтяжливими. Однак протягом року не надходило повідомлень щодо застосування них владою для розпуску існуючих легітимних організацій або перешкоджання утворенню нових.

Закон містить обмеження щодо реєстрації організацій, які пропагують насильство, расову чи міжконфесійну ворожнечу або загрожують громадському порядку чи здоров'ю громадян. 28 березня Бахчисарайський районний суд підтримав адміністративний позов районного прокурора призупинити діяльність Євразійської спілки молоді на 3 місяці за порушення закону про проведення масових заходів. Ця організація була відома як антиукраїнська і як така, що виступає за відновлення Російської імперії.

Для створення політичної партії потрібно було виконувати низку суворих вимог, в тому числі зібрати 10 000 підписів у не менш як 2/3 областях України, АК Крим та містах Києві та Севастополі. Такі вимоги зробили практично неможливим для груп, зосереджених в одному місці, таких, як кримські татари, сформувані політичну партію.

с. Свобода віросповідання

Конституція України і закон гарантують свободу релігії. Держава в цілому поважала це право, однак деякі представники релігійних меншин і нетрадиційних релігій відзначали труднощі при реєстрації, а також придбанні чи оренді майна. Немає офіційної державної релігії, однак місцева влада часом надавала перевагу релігійній більшості у певному регіоні.

14 червня ЄСПЛ підтримав позов Свято-Михайлівської парафії проти Київської міськдержадміністрації. Суперечка розпочалася на початку 90-х років коли парафія намагалася перереєструватися з Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ - МП) на Українську Православну Церкву Київського Патріархату (УПЦ - КП). ЄСПЛ встановив, що було порушено Статтю 9 Конвенції захисту прав людини, тому що влада був проти перереєстрації.

Повернення комунальної власності, конфіскованої у радянські часи (реституція), залишалось проблемним і ускладнювалося конкуренцією всередині громад. Урядова міжвідомча комісія з повернення майна релігійним організаціям, котра була заснована у 2002 році, проводила активну роботу лише спорадично, відновила свою діяльність у березні. Основне завдання комісії було повернення майна релігійним громадам, і вона мала на розгляді 316 справ про реституцію.

1 листопада Президент Ющенко встановив мораторій на передачу "пам'ятників культурної спадщини" (в тому числі релігійних) приватним або юридичним особам, до розробки Кабінетом Міністрів нового законодавства для врегулювання занепокоєності релігійних організацій з приводу того, що права власності на колишні релігійні споруди передавалися приватним забудовникам.

Згідно офіційної інформації, 3 600 об'єктів релігійної власності та більше 12 000 предметів релігійного культу було передано релігійним організаціям між 1992 і 2006 рр.

25 жовтня Чернівецька міськрада прийняла постанову про передачу будівлі синагоги місцевій єврейській громаді.

21 листопада Кабінет Міністрів схвалив повернення чотирьох монастирських споруд у Богодухові Харківської області УПЦ - МП.

Представники УПЦ - КП заявляли, що місцева влада ігнорує їхні запити про повернення монастирських будівель на вул. Трьохсвятительській до монастиря Св. Михайла.

УАЦ - МП скаржилась, що місцеві власті у Стрию, Жидачеві, Миколаєві та Пустомитах Львівської області продовжують ігнорувати їхні численні запити виділити землю для будівництва церков для заміни церковних споруд, знищених у радянські часи.

Глава УГКЦ кардинал Любомир Гузар заявляв, що влада не повернула церкві колишні приміщення, прилеглі до собору Св. Георгія у Львові. Місцеві чиновники заявляли, що у влади немає грошей для переселення більш як десятка родин, які проживають там з радянських часів.

Представники УГКЦ в Криму скаржилися, що в Ялті міська рада відмовляється завершити виділення ділянки землі для будівництва майбутньої єдиної греко-католицької церкви у місті.

Влада не передала права власності на Собор Св. Миколая і колишню резиденцію єпископів у Києві римо-католицькій церкві, а також на інші будівлі в Києві, незважаючи на обіцянки зробити це. Церква також скаржиться, що влада продовжувала відмовлятися сприяти відновленню римо-католицької семінарії в Одесі, а також власності в Чернівцях, Дніпропетровську, Львові, Миколаєві, Севастополі та Сімферополі.

Мусульманські представники у Сімферополі критикували міську раду за відмову виділення землі під нову мечеть.

В лютому Житомирський обласний архів, за згодою Національного архіву, наказав вилучити сувої Тори, які були повернуті єврейській громаді у 2004 році після перебування у розпорядженні влади в радянські часи. Єврейська громада опротестовувала вимоги архівів, тому що сувої було пошкоджені або зникли. Сувої повинні були залишатися в обласному архіві, поки Міжвідомча комісія з повернення остаточно не визначить їхню долю.

24 жовтня Президент дав вказівку Кабінету Міністрів встановити правовий механізм повернення сувоїв Тори, які тоді зберігалися у Національному архіві, єврейським релігійним організаціям. У листопаді СБУ повернуло чотири сувої Тори, конфісковані радянською владою, єврейській громаді в Луганську.

Не було розвитку у вирішенні тривалої суперечки щодо використання єврейського кладовища у Володимирі-Волинському Волинської області. Місцеві єврейські групи скаржилися, що Міністерство юстиції продовжує ігнорувати і не сприяє вирішенню цієї проблеми.

26 лютого Одеська пресвітеріанська громада виграла судове рішення проти місцевої акторської гільдії, яке дає цій громаді права власності на недавно відремонтовану історичну будівлю пресвітеріанської церкви.

Закон обмежує діяльність закордонних релігійних організацій і жорстко регламентує дозволена діяльність духовництва, проповідників, вчителів та інших представників закордонних релігійних організацій, які не є громадянами України. Однак не було повідомлень про те, що влада використовувала ці положення для обмеження діяльності таких релігійних організацій. Релігійні діячі, щоб отримати візу, повинні були мати запрошення від зареєстрованої в Україні релігійної організації та дозвіл влади. Вони можуть проповідувати, здійснювати обряди і, відповідно до своїх правил, займатися іншими видами канонічної діяльності "лише у тих релігійних організаціях, на запрошення яких вони прибули до України, і лише з офіційної згоди державного органу, який зареєстрував статuti та положення цих організацій".

Лідери Церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормони) в Києві скаржилися, що 30 березня Рівненська облдержадміністрація постановила, що церковні місіонери не можуть проповідувати поза молитовними будинками, значно обмежуючи таким чином місіонерську діяльність. Церковні лідери констатували, що рішення обласної адміністрації суперечить постанові 1999 року колишнього Держкомітету у справах релігій, що місіонери можуть проводити свою роботу незалежно від їх розташування.

8 жовтня місіонер-мормон був затриманий і взятий до місцевого відділення іміграційно-паспортної служби, де був допитаний. Місіонерові сказали, що він був затриманий за порушення закону про свободу совісті і релігійних організацій за те, що він напертав православних у свою віру. Однак вказаний закон не містить таких обмежень.

1 серпня Всеукраїнський з'їзд церков християн віри євангельської п'ятидесятників заявили, що озброєні міліціонери вдерлися до церкви п'ятидесятників в Євпаторії під час служби. Всім чоловікам-прихожанам було

запропоновано вийти з будинку для встановлення особи, в той час як міліція обшукувала приміщення. Пізніше керівництво кримської міліції вибачалося перед церквою, говорячи, що рейд був частиною зусиль, спрямованих на арешт серійного вбивці, який за повідомленнями описав себе як члена церкви п'ятидесятників.

За законодавством, релігія не може бути частиною державної шкільної програми. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій продовжувала виступати за зміни до відповідного закону для того, що дозволити приватні релігійні школи, у яких додатково до світської програми учні виховувалися б на релігійних цінностях релігійної організації-засновника.

Держава сприяла міжконфесійному порозумінню, проводячи систематичні консультації зі Всеукраїнською Радою Церков і Релігійних Організацій, котра представляє вірування понад 90% релігійно активного населення країни. Всеукраїнська Рада збиралася один раз на 2--3 місяці, створюючи можливості для своїх членів та представників влади обговорити міжконфесійні питання, що викликають занепокоєння. Обласні державні адміністрації та лідери місцевих релігійних громад у більшості регіонів України сформували обласні ради церков і релігійних організацій.

Утиски з боку суспільства та дискримінація

В цілому мирні міжконфесійні відносини у суспільстві сприяли релігійній свободі; однак в окремих випадках на більш широкі зв'язки між релігійними конфесіями справляли негативний вплив конфлікти між представниками конкуруючих релігійних організацій на місцевому рівні.

Тривали напружені відносини між УПЦ - МП та УПЦ - КП, коли парафії робили спроби змінити юрисдикцію між цими церквами. Наприклад, УПЦ - МП, УПЦ - КП та місцева влада не розв'язали розбіжностей стосовно користування церквою Святої Трійці у селі Рохманів Тернопільської області після того, як парафія розділилася між двома церквами. 22 червня, коментуючи події у Рохманові, тодішній голова ДКНР заявив, що хоча він сподівається побачити кінець практики, коли різні конфесії ділять той же молитовний будинок, влада не повинна втручатися у міжконфесійні суперечки.

Протягом року, міліція не досягла прогресу у розслідуванні нападу на місіонера-іноземця церкви Свідків Єгови поблизу свого будинку в Кременчуці Полтавської області, і нічого не очікувалося у цьому питанні.

Згідно повідомлень ЗМІ, з січня до середини травня МВС зареєструвало 873 факти осквернення могил. Також було кілька випадків, коли церкви і монастирі зазнали актів вандалізму, особливо у Донецькій і Одеській областях та Криму. 30 квітня вандали зруйнували понад 400 могил на цвинтарі в Маріуполі. Міліція арештувала порушників і суд очікувався у кінці року.

26 квітня вандали розфарбували антирелігійними символами церкву УПЦ - МП та надмогильні плити в Ізмаїлі Одеської області. В квітні вандали розбили 35 надмогильних плит на мусульманському цвинтарі в с. Софіївка біля Сімферополя. Міліція розслідувала обидва інциденти, але нікого не арештувала.

Під час перепису населення 2001 року у країні проживало 103 600 євреїв, однак, на думку деяких лідерів єврейських громад, їхня кількість може сягати 300 тисяч.

Мала місце низка актів антисемітизму; деякі з них супроводжувалися фізичним насильством.

Міліція продовжувала розслідування кількох інцидентів у Житомирі, про які повідомлялося у ЗМІ, але на кінець року не було зроблено жодних арештів. 6 липня три молодики намагалися напасти на головного рабина Житомира Шломо Вільгельма, коли він виходив із синагоги після служби. Перш ніж прибула міліція, нападники увірвалися у уртожиток для єврейських дівчат і вигукували антисемітські образи. 27 вересня невідомий нападник пирскнув шкідливим газом в обличчя рабина Менахема Ліхтштейна та втік. 6 серпня рабин Наум Тамрін та його дружина Ціпора зазнали нападу біля місцевої синагоги; після нападу їм потрібна була медична допомога через синці та зламані зуби. Міська влада посилила патрулювання міліцією біля синагоги, але єврейська громада залишалася занепокоєною своєю безпекою.

28 вересня у Севастополі ЗМІ повідомили про те, що четверо чоловіків в автомобілі наблизилися до головного рабина Севастополя Бенджаміна Вольфа. Вони вийшли і вигукували антисемітські образи. Один з них

штовхнув рабина, який отримав струс та легкі пошкодження. Міліція знайшла та затримала чоловіка, який вдарив рабина. Міліція завершила розслідування, арештувала нападника 1 жовтня і обвинуватила його у хуліганізмі. Справа надійшла до суду у грудні, але суд відклав засідання для подальшого розслідування. На кінець року не було призначено дату суду.

29 вересня у Черкасах ЗМІ заявили про ізраїльського студента єшиви Йозефа Рафаєлова і двох інших молодих євреїв з Ізраїлю у традиційному вбранні, котрі зазнали нападу в той час, як вони наближалися до міської синагоги. Свідки казали, що 5 або 6 молодиків напали на чоловіків. Міліція розслідувала напад, але ніхто не був арештований на кінець року.

Чоловік, що вдерся у лютому 2006 року до синагоги Бродського у центрі Києва з ножом і зажадав побачити рабина, був засуджений до ув'язнення за незаконне володіння зброєю і випущений у кінці 2006 року.

Не досягнуто і не очікувалося жодного прогресу під час розслідування інших випадків з 2006 року, включно з випадком у квітні 2006 (коли скінхеди побили та штрикнули ножом ізраїльського студента єшиви Хаїма Горбова), нападом на Хаїма Вейцмана в Одесі у вересні 2006 року, нападом на студента єшиви в київському метрополітені у березні 2006 року, а також актом насильства над журналістом JTA-Global Jewish News Володимиром Матвеевим у грудні 2005 року.

Синагоги, кладовища та пам'ятники Голокосту ставали об'єктами вандалізму у низці випадків. Зокрема, в Кіровограді було вчинено акт вандалізму у Хоральній Синагозі як мінімум три рази за рік. Згідно інформації, наданої представниками місцевої єврейської громади, правоохоронні органи не просунулися ні на крок у розслідуванні цих випадків вандалізму.

19-го лютого вандали осквернили меморіальну дошку жертвам Голокосту єврейського народу, що була встановлена на честь єврейського активіста Леона Пінскера, а також більше ніж 300 могил на третьому єврейському кладовищі в Одесі, а на надгробних каменях вандали намалювали свастики. Міністерство закордонних справ, органи місцевого самоврядування та представники багатьох релігійних конфесій та етнічних громад засудили такі дії вандалів. Місцеві та національні правоохоронні органи швидко сформували оперативну групу та провели арешт трьох особистостей, які заявили, що пам'ятник був осквернений ними для того, щоб подивитися на реакцію суспільства. 10-го серпня Малиновський районний суд м. Одеса визнав трьох чоловіків мів винними в скоєнні акту осквернення та засудив їх до позбавлення волі. Один з нападників отримав умовний термін покарання.

20-го внаслідок актів вандалізму було пошкоджено могили на єврейському кладовищі у Чернігові, а також надходили повідомлення про інші акти вандалізму з Дніпропетровська та Коломиї. Міліція, що займалася розслідуванням цих справ, не повідомляла про результати.

Антисемітські статті часто з'являлися у невеликих виданнях та нерегулярних інформаційних виданнях, хоча статті такого характеру рідко з'являлися у державній пресі. Міжнародна академія управління персоналом (відома в Україні як МАУП), яка отримує значне фінансування з державних джерел деяких країн Близького Сходу, залишається самою завзятою антисемітською організацією в країні. Згідно інформації єврейських організацій, МАУП фінансує більш ніж 90% усіх антисемітських матеріалів що були надруковані в країні. У лютому 2006 року МАУП успішно оскаржила позов Міністерства освіти щодо вилучення ліцензій у 26 регіональних філіях МАУП. Наприкінці травня мер Києва відреагував на відкриття книжкового кіоску МАУП, який розповсюджував антисемітську літературу неподалік меморіалу жертвам розстрілу у Бабиному Яру, наказом про його закриття та обіцяв закрити усі інші книжкові магазини МАУП у місті. МАУП подала судовий позов проти мера міста щодо його наказу перенести книжковий кіоск.

22-го жовтня на зустрічі лідерів єврейської громади, а також під час візиту до Ізраїлю, Президент Ющенко засудив міжетнічні утиски, у тому числі антисемітизм.

Для більш детального обговорення дивіться Міжнародний звіт про свободу віросповідання за 2007 рік.

Розділ 3. Повага до політичних прав: право громадян на зміну влади

Конституція та закон гарантують громадянам право на мирну зміну влади шляхом періодичних виборів; громадяни користалися цим правом на практиці під час періодичних виборів, які відбувались на засадах загального виборчого права.

Вибори та участь у політичному житті

Дострокові вибори до парламенту (Верховної Ради), що відбулися 30 вересня, виявилися компромісним рішенням тупикової політичної ситуації, яка виникла у відносинах Президента і правлячої парламентської коаліції. П'ять із двадцяти партій і блоків подолали 3-відсотковий бар'єр, необхідний для обрання до парламенту.

Поправки до закону про вибори, прийняті в червні, відмінили відкріпні талони і позбавили права голосу виборців, які перебували за кордоном за три дні до виборів. Надходили повідомлення про поширені випадки неточностей у списках виборців, а також про випадки недотримання процедури голосування на деяких виборчих дільницях та деякими комісіями; однак, незалежні спостерігачі розцінювали ці проблеми швидше як наслідок обмеженого часу на прискорену підготовку до виборів, а не як спроби влади виключити з процесу окремі партії чи виборців. Міжнародні спостерігачі повідомляли, що вибори відбулися «в цілому згідно зобов'язань перед ОБСЄ та Радою Європи, а також у відповідності до інших міжнародних стандартів демократичних виборів». Хоча Комітет виборців України оцінив вибори як вільні і прозорі, під час прес-конференції було зазначено що близько 1,5 мільйона виборців могли бути позбавлені їхнього права голосувати через проблеми у виборчих списках.

Згідно повідомлень членів міжнародної місії спостерігачів, адміністративні і загальні суди активно вирішували суперечки пов'язані з виборами. ГП, МВС та СБУ активно розслідували десятки заяв про можливі порушення на місцевих виборчих дільницях і у виборчих комісіях, але серед них не було таких, які могли б істотно вплинути на остаточні результати. Громадяни і політичні партії мали змогу - і скористалися нею - безперешкодно висувати себе кандидатами на виборні посади і брати участь у виборчих перегонках.

У статусі всеукраїнської можна зареєструвати лише партію, що має осередки щонайменше у половині областей України і не отримує фінансової підтримки від держави чи з-за кордону. Заборонити діяльність будь-якої партії може Верховний Суд за поданням Міністерства юстиції чи Генерального прокурора. Протягом року не було заборонено жодної з партій.

З-поміж 450 новообраних депутатів Верховної Ради було 39 жінок. Жінок було призначено на наступні посади: Прем'єр-міністра, Міністра праці та соціальної політики, Секретаря Ради національної безпеки і оборони, голови Державного казначейства, а також Уповноваженого з прав людини. З-поміж 18 суддів Конституційного Суду було дві жінки.

Точна кількість представників національних меншин, обраних до парламенту, невідома через відповідні вимоги законодавства про захист приватного життя. Серед депутатів були етнічні росіяни, кримські татари, вірмени, румуни, грузини, євреї. Міністр оборони за етнічним походженням бурят.

Лідери кримських татар продовжували наполягати на внесенні змін до виборчого законодавства, яке б дозволило їм розширити своє представництво у Верховній Раді Криму та національному парламенті. Чинне законодавство не дозволяє створення політичних партій на регіональному рівні, тому кримські татари були вимушені приєднуватись до національних політичних партій або блоків. Тільки один представник кримських татар був членом Верховної Ради України. Згідно інформації кримського інформаційного порталу, татари, кількість яких дорівнює майже 12 відсоткам населення Криму, зайняли 7 місць з-поміж 100 у Верховній Раді автономії. Вісім із 25 високопосадовців кримського уряду – татари, в тому числі один заступник Прем'єр-міністра, Міністр праці та соціальної політики, а також двоє голів районних адміністрацій Криму. Кримські татари мали недостатнє представництво на рівні міських рад та адміністрацій. Наприклад, серед заступників мера Сімферополя не було кримських татар. Меджліс –представницький орган кримських татар - не визнано національною владою законодавчо.

Були зрушення у справах, пов'язаних із зловживаннями під час президентських виборів у 2004-му і виборів до парламенту у 2006-му роках. 31 липня Івано-Франківський Апеляційний Суд засудив екс-губернатора

Закарпаття Івана Різака до 5 років позбавлення волі, призначивши йому один рік умовно, за шахрайство під час президентських виборів у 2004 році.

У березні прокуратура міста Черкаси направила до суду карну справу проти экс-голови місцевої територіальної виборчої комісії і члена черкаської міськради Ірини Горовенко, якій інкримінують незаконне використання бюлетенів, фальсифікацію виборчих документів а також навмисне невірний підрахунок бюлетенів під час виборів мера у листопаді 2006 року. Станом на кінець року їй загрожувало ув'язнення терміном від трьох до п'яти років.

Корупція і прозорість влади

Корупція залишалась серйозною проблемою виконавчої та законодавчої гілок влади, а також в армії. СБУ повідомила, що її спеціальні підрозділи та інші правоохоронні органи порушили 131 кримінальну справу за ознаками хабарництва за перші 9 місяців року. ЗМІ повідомляли, що станом на середину року, у судах перебувала 2,721 справа, у якій фігурували державні службовці, обвинувачені в корупції; це на 15 відсотків більше, ніж у 2006 році. Прес-служба ГПУ повідомила, що за перші три місяці року було направлено до судів 432 кримінальні справи проти 474 осіб за звинуваченнями у корупції. Серед них - 64 справи, що стосуються розкрадання державного майна у великих розмірах, 274 пов'язані зі зловживанням службовим становищем і 94 стосуються хабарництва. За перші 3 місяці року 38 державних службовців, 83 посадовців органів місцевого самоврядування, 44 обраних посадовців, 23 співробітників обласних й районних держадміністрацій, 27 співробітників податкової служби, а також 7 співробітників митних служб було обвинувачено у корупційних діях. Станом на кінець жовтня, ГПУ порушила 257 карних справ, пов'язаних з корупцією; з них 206 було направлено до судів.

Згідно даних березневого дослідження в рамках проекту «Гідна Україна», 67 відсотків опитуваних повідомили, що вони були напряму причетні до корупційних дій за участю державних службовців, а 26 відсотків визнали, що давали хабара за останні 12 місяців. Опитувані вказали зазначили, що за останнє десятиріччя хабарництво значно посилилось у медичних установах, міліції, житловій сфері, митниці, судах, прокуратурі, учбових закладах, в той час як така практика пішла на зниження стосовно податкової інспекції, ДАІ, при отриманні соціальних послуг. 28 лютого заступник Генерального прокурора Тетяна Корнякова заявила про порушення кримінальної справи проти экс-голови НАК «Нафтогаз Україна» Олексія Івченка. Вона посилалася на те, що під час головування Івченко у 2005-2006 роках топ-менеджери компанії незаконно отримували премії, використовували чартерні рейси для перевезення своїх сімей, а також переказували кошти на рахунки компанії, пов'язаної з Івченком. Івченко, який є лідером Конгресу Українських Націоналістів, заявив що обвинувачення сфабриковані за політичними мотивами, і загрожував судовим позовом за наклеп. Станом на кінець року, розслідування тривало.

У 2006-му році прокуратура Сумської області вела розслідування корупційних справ проти экс-мера міста Суми Володимира Омельченка і колишнього члена міської ради Ольги Крутушкіної. Крутушкіна, подавши апеляцію на свій вирок (5 років позбавлення волі), була звільнена за рішенням Верховного Суду у листопаді 2006-го року. У січні ЗМІ повідомили, що прокуратура Сумської області розглядала питання про порушення кримінальних справ проти семи свідків, які давали свідчення проти неї. 14 березня колишній мер Сум Омельченко був звільнений під заставу; суд відкликав обвинувачення стосовно зловживання службовим становищем, але обвинувачення у шантажі залишилися у силі. В червні Військовий Апеляційний Суд Центрального Регіону засудив полковника Олександра Волошина до восьми років ув'язнення і позбавлення військового звання за одержання хабара у сумі \$590 000 (3 мільйони гривень). Його було звільнено з лав Збройних Сил. За чинним законодавством, чиновники зобов'язані подавати декларації про доходи, хоча досить часто реальні доходи навмисне замовчувалися. Закон про боротьбу з корупцією виділяє спеціальні підрозділи у структурі МВС, СБУ, прокуратурах і військовій міліції як такі, що відповідають за боротьбу з корупцією.

Конституція і законодавство гарантують право доступу до інформації, за винятком випадків, коли розкриття інформації загрожує національній безпеці. Державні установи зобов'язані надавати відповіді на інформаційні запити протягом 10 днів та надавати інформацію протягом 30 днів. Відмови підлягають апеляції до вищих інстанцій самої установи, а потім – у суді. Однак, багато правозахисних організацій і журналістів повідомляли, що доступ до офіційної інформації залишався протягом року ускладненим. Державні службовці у переважній більшості не розуміли вимог щодо надання інформації. Серед чиновників панували радянські звички, а також традиція секретності.

Інформація стосовно процесів прийняття важливих рішень зазвичай була недоступною для громадськості. ХПГ відзначила, що влада продовжувала радянську практику видання документів з грифом секретності з питань, яких що не загрожували національній безпеці або чіємусь приватному життю.

Згідно даних дослідження, що його провела ХПГ, окремі державні установи включно з парламентом та Секретаріатом Президента або відмовляли, або не мали можливості відповісти на 51- 71 відсотки отриманих інформаційних запитів. 31 жовтня Київський Апеляційний Суд підтвердив рішення адміністративного суду, яке дозволяє Конституційному Суду не відповідати на інформаційні запити. Раніше Конституційний Суд відмовив Інституту Медіа Права в оприлюдненні назв ЗМІ, засновником і співзасновником яких він є.

Розділ 4. Ставлення влади до розслідувань міжнародними та неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Велика кількість місцевих і закордонних правозахисних груп загалом здійснювали свою діяльність без обмежень з боку влади, виконуючи моніторинг і оприлюднюючи інформацію щодо порушень прав людини. Проте не всі державні службовці були однаково відкриті до співпраці; влада інколи не погоджувалася з їхніми поглядами та рекомендаціями щодо подальших дій.

Наприклад, згідно даних Асоціації Психіатрів України, Міністерство охорони здоров'я не завжди охоче співпрацювало з правозахисними організаціями, коли ті намагалися відстежувати випадки зловживань у психіатрії, особливо в місцях відбування покарань. Згідно даних, наведених НУО «Донецький Меморіал», Державний департамент виконання покарань співпрацював з тими НУО, які надавали фінансову підтримку пенітенціарним закладам, на відміну від НУО, які виказували занепокоєння стосовно умов тримання та дотримання прав ув'язнених.

Громадська рада з питань дотримання прав людини в установах виконання покарань при Міністері юстиції, очолювана представником громадської організації, продовжувала відстежувати ситуацію з дотриманням прав людини у пенітенціарних установах. СБУ продовжила співпрацю із своєю громадською радою за участю політиків, активістів громадських організацій і незалежних експертів з метою підвищення рівня прозорості й забезпечення громадського контролю за діяльністю цього відомства. За словами низки експертів із прав людини, мобільні моніторингові групи МВС, які були сформовані за ініціативою громадських організацій у 2005-му році, показали себе досить ефективними в одержанні доступу до установ виконання покарань та їхньому моніторингу.

З-поміж провідних позапартійних національних НУО, що працюють в царині прав людини та громадянських свобод, вирізнялися наступні: Комітет виборців України, Харківська правозахисна група, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Міжнародна Амністія, Інститут масової інформації, Незалежна медіа-профспілка, Незалежна медіа-профспілка, Ромський Жіночий Благодійний Фонд «Чіріклі», Асоціація психіатрів України, Міжнародний юридичний центр «Легітим» з Харкова, Міжнародний жіночий правозахисний центр "Ла Страда", Конгрес національних громад України, та "Донецький Меморіал".

Влада загалом співпрацювала з міжнародними міжурядовими організаціями, включно з ООН, ОБСЄ та Парламентською Асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ). Громадяни можуть звертатися до Європейського суду з прав людини щодо відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення їхніх прав, визначених Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Згідно інформації Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), станом на 18 жовтня Європейський суд з прав людини постановив 77 рішень щодо України. У 76 з них констатовано порушення Україною положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Згідно повідомлень голови Європейського Суду з прав людини, подані до суду звернення стосувалися: невиконання судових рішень, тривалих судових розглядів та майнових прав.

Згідно інформації, наданої Урядовим уповноваженим ЄСПЛ Юрієм Зайцевим, за перші 9 місяців року було витрачено \$413,000 (2 107 535 гривень) на забезпечення виконання рішень ЄСПЛ; в частині сплати справедливої сатисфакції за цей же період виконано 93 рішення ЄСПЛ. Протягом перших 9 місяців року Верховним Судом України за наслідками винесених ЄСПЛ рішень за заявами заявників у справах «Трегубенко проти України» (порушення прав на володіння майном і доступу до суду, рішення ЄСПЛ, листопад 2004), «Гурепка проти України» (порушення права на подання апеляції проти адміністративних стягнень, накладених судом, рішення ЄСПЛ, вересень 2005), а також у справі «Волохи проти України» (порушення права на приватність, рішення ЄСПЛ, Листопад 2006) було здійснено перегляд відповідних судових рішень.

Конституція передбачає посаду Омбудсмана – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Правозахисні організації критикували діяльність Омбудсмана за неналежне реагування на порушення прав людини та відсутність співпраці з правозахисними організаціями. У лютому Ніну Карпачову було переобрано парламентом на третій термін на посаді Омбудсмана.

За словами експертів з прав людини, громадськість у своїй більшості не була поінформована щодо процедури звернень до Уповноваженого з прав людини; були також нарікання на офіційний веб-сайт Уповноваженого, інформація на якому мляво оновлювалася. Правозахисні організації також висловлювали занепокоєння щодо недостатньої кількості регіональних представників Уповноваженого з прав людини.

Штат апарату Омбудсмана мав близько 50 досвідчених юристів; серед головних напрямків роботи було удосконалення умов тримання в місцях попереднього ув'язнення і права ув'язнених. Останній раз Уповноважена з прав людини оприлюднювала щорічну доповідь про стан дотримання прав і свобод людини в Україні у липні 2005 року. Омбудсман повідомляла, що вона також видала збірку документів стосовно захисту прав людини у період з 1998 по 2006 роки, але документ не було розміщено на веб-сайті Омбудсмана.

Станом на 10 жовтня Уповноважений Верховної Ради з прав людини повідомила, що до неї особисто звернулися 63 839 громадян. З них 53,8 відсотки звернень стосувалися порушень громадянських прав (на справедливий суд, своєчасне виконання судових рішень, на захист від неправових дій правоохоронців тощо), 18,6 відсотки стосувалися порушень соціальних прав (на житло, освіту, соціальний захист, гідну пенсію, охорону здоров'я і медичну допомогу тощо), 15,4 відсотки стосувалися дотримання економічних прав (права власності, у тому числі на землю та нерухомість, здійснення підприємницької діяльності, а також прав споживачів), 11,2 відсотки звернень стосувалися порушення особистих прав (на життя, застосування насильства, тортур під час затримань, арештів тощо), 0,9 відсотки стосувалися дотримання політичних прав громадян.

Протягом року у службі Омбудсмана діяла «гаряча лінія» для повідомлень про порушення прав громадян представниками органів правопорядку; на думку незалежних спостерігачів, вона виявилась успішною. Правозахисні організації критикували Омбудсмана за невиконання вимог Факультативного Протоколу до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (яку країна ратифікувала у липні) щодо створення незалежного механізму попередження тортур. На Омбудсмана було покладено відповідальність за створення механізму для виконання протоколу, і 31 травня Уповноважений подала рекомендації щодо створення такого на розгляд Прем'єр-міністра.

У квітні Президент видав указ про створення у Секретаріаті Президента посади Повноваженого Представника Президента України з питань додержання прав і свобод людини і громадянина. Критики виказали сумнів щодо незалежності такого Представника, оскільки не буде участі громадських організацій. Станом на кінець року на цю посаду нікого призначено не було. Парламентський Комітет з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин мав у своєму складі підкомітети з питань прав людини, з питань міжнародних відносин, з міжнародно-правових питань та ґендерної політики, з питань корінних народів, національних меншин, етнічних груп, депортованих народів та національних меншин, та з питань жертв політичних репресій, етнополітики, упередження національних конфліктів, біженців, міграції та у зв'язках з українцями, які проживають за кордоном. Правозахисні НУО відзначили той факт, що парламентський комітет не доклав достатньо зусиль для підтримки законопроектів про права людини і на виконання рекомендацій парламентських слухань 2006 року, присвячених ґендерній рівності та проблемі домашнього насильства. Проте беручи до уваги політичну кризу (а це більшість 2007 року), парламент не працював більший проміжок часу. Після формування нової парламентської коаліції Ігоря Шарова з «Блоку Литвина» було призначено головою комітету 26 грудня, а на кінець року було сформовано підкомітети.

Розділ 5. Дискримінація, утиски з боку суспільства та торгівля людьми

Конституція та законодавство України забороняють дискримінацію за расовою або статевою приналежністю, як і за будь-якими іншими ознаками. Проте влада не забезпечувала суворого дотримання цих норм, зокрема через триваючу відсутність ефективної судової системи. Залишалися проблемою насильство над жінками та дітьми, ґендерна дискримінація, торгівля людьми, цькування й дискримінація представників етнічних і сексуальних меншин, а також зростання насильства на ґрунті ксенофобії.

Жінки

Насильство щодо жінок залишилось серйозною проблемою. Згідно даних МВС, за перші дев'ять місяців з початку року було зареєстровано 619 зґвалтувань та замахів на зґвалтування; показник зменшився на 19,4 відсотки у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. У 571 випадку встановлено осіб, які вчинили зґвалтування цього року.

Закон забороняє ґвалтування, але не достатньо чітко висловлений в частині про подружнє зґвалтування. Норма проти «примусового сексу з матеріально залежною особою» може стати підставою для порушення кримінальної справи по обвинуваченню у подружньому зґвалтуванні. Подружнє насильство заборонено законом, але було поширеним, і представники влади досить часто чинили тиск на жінок, аби останні не вимагали порушити кримінальну справу проти чоловіків-кривдників. Відповідно до даних наведених організацією «Емністі Інтернешнл» (Міжнародна Амністія), приблизно 50 - 70 відсотків усіх жінок ставали жертвами домашнього насильства або психологічної наруги вдома. Згідно даних МВС, у 2006 році лише 18 відсотків громадян були обізнані про закон з попередження домашнього насильства. «Емністі Інтернешнл» повідомляла, що жінкам, які намагалися притягнути злочинців до відповідальності через суд, ставала на заваді корупція, широко розповсюджена в системі кримінальної юстиції, або незначні міри покарання, призначені судами.

Згідно даних МВС, на сьогодні на обліку в органах внутрішніх справ знаходиться понад 87 100 осіб, які вчинили насильство в сім'ї. За перші десять зареєструвала поставлено на облік 42 400 таких осіб, у тому числі за фізичне насильство - 24 500, психологічне насильство - понад 15 900, економічне насильство - 1 900 осіб. Винесено 49 800 офіційних попереджень особам, які скоюють насильство в сім'ї та 3 500 захисних приписів; у 48 337 випадках судами було прийнято рішення про штраф, у 222 -про виправні роботи, у 6 307 -про адміністративний арешт. В державі функціонувало шість притулків для жінок, які стали жертвами домашнього насильства, вісімнадцять кризових центрів та двадцять чотири центри медичної та психологічної допомоги. Згідно із законодавством, держава зобов'язана створити подібні притулки в кожному великому місті, але насправді цього не відбувалося.

За інформацією організацій «Міжнародна Амністія», Легітим та Ла Страда, притулки з приватним та муніципальним фінансуванням не завжди були доступними, а деякі з них не працювали впродовж цілого року. Притулок у Києві не приймав жінок без київської реєстрації. Державні центри пропонували тільки часткову правову та психологічну допомогу жертвам домашнього насильства віком до 35 років, які мають родини.

В березні Ла Страда та низка інших організацій із захисту прав жінок висловили занепокоєння стосовно намірів адміністрації Шевченківського району міста Києва повернути в своє розпорядження приміщення Київського міського центру роботи з жінками з метою подальшого продажу або оренди іншій організації. Київська влада надала офісне приміщення під центр у 1998 році. Станом на грудень стан справ центру лишився невизначеним, існувала вірогідність його закриття. Попри зусилля організацій із захисту прав жінок, привертаючи увагу до проблеми насильства над жінками, вона не набула достатньо широкого висвітлення у ЗМІ.

Проституція заборонена законом, однак є досить поширеною, і проблема ігнорується державою. Сексуальний туризм розвинувся паралельно з тим, як країна почала приваблювати туристів з-за кордону. Закони, що встановлюють кримінальне покарання за організовану проституцію і передбачають покарання за торгівлю людьми, мали невеликий ефект, тому що багато засуджених торгівців досить часто не відбувають термін покарання.

Торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації становила серйозну проблему. Жіночі організації повідомляли, що було поширеним сексуальне домагання на робочих місцях, в тому числі примус до сексу. Хоча законом заборонено примусовий секс із «матеріально залежною особою», що поширюється і на працівників, експерти-правники вважали запобіжні міри проти сексуального домагання неналежними.

Закони про працю встановлюють правову рівність чоловіків та жінок, в тому числі рівну платню за рівний обсяг роботи – принцип, який в цілому виконувався. Але в галузях, у яких домінують жінки як працівники, рівень середньої заробітної плати була був дуже низьким і, до того ж, у таких галузях була найбільша вірогідність заборгованостей по заробітній платі. За Трудовим кодексом, вік виходу на пенсію для жінок складає 55 років, а для чоловіків - 60 років. Надходили повідомлення стосовно деяких роботодавців, які відмовлялись наймати молодих жінок дитородного віку, або жінок, старших 35 років. Жінки також отримували нижчу зарплатню і мали

обмежені можливості для кар'єрного зростання. Невелика кількість жінок займала посади у складі топ-менеджменту – як на державній службі, так і у приватному секторі.

Діти

Влада офіційно декларувала захист прав дітей, але бюджетні обмеження, недофінансування та низький якість послуг в системі охорони здоров'я, недостатня кількість підготовлених працівників соціальних служб і брак координації між відповідними державними відомствами скорочували її спроможність забезпечити ці права.

Влада продовжувала виконувати Державну програму боротьби з дитячою безпритульністю та бездоглядністю, прийняту у травні 2006 року з бюджетом 4 мільйони доларів (20 мільйонів гривень). Протягом року було започатковано програму « Діти вулиці» у містах Києві, Львові, Донецьку, Хмельницькому та Івано-Франківську. За словами Президента Ющенка, ця програма допомогла збільшити кількість прийомних родин на 300 відсотків і кількість дитячих будинків сімейного типу на 40 відсотків у 2006 році. 4 травня Президент видав указ, в якому окреслив заходи для захисту неповнолітніх сиріт, дітей без батьківського піклування та підтримки родин з прийомними дітьми.

Станом на січень кількість неповнолітніх сиріт та дітей у прийомних сім'ях становила 64 192; допомога надавалася 259 дитячим садкам будинкам сімейного типу, в яких мешкало 1 669 дітей, і 1 117 сім'ям з прийомними дітьми, які піклувалися про 1 748 дітей. Було створено єдиний банк даних про неповнолітніх сиріт і дітей без батьківського піклування, у якому на 1 липня було зареєстровано 70 122 дітей. Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту почало перетворення притулків для дітей у центри соціальної і психологічної реабілітації дітей. Протягом перших шести місяців року приблизно 10 000 дітей перебували у спеціалізованих притулках та центрах соціальної і психологічної реабілітації.

Міжнародна організація праці та ЮНІСЕФ разом з деякими українськими НУО фінансували проекти, що активно підтримували права дітей, в тому числі проекти з вирішення проблем дитячої праці, торгівлі дітьми, вуличних дітей та комерційної експлуатації дітей. Національні та іноземні НУО, місцевий бізнес та Перша леді України Катерина Ющенко продовжували роботу щодо допомоги дітям-сиротам та «дітям вулиці».

Для дітей віком до 15 років освіта була безкоштовна, загальна й обов'язкова. Однак система державної освіти продовжувала потерпати від хронічного недофінансування. Протягом року вчителі регулярно отримували заробітну платню, проте у деяких регіонах затримувалася виплата інших видів матеріального заохочення. Продовжувалася практика, коли діти з незаможних сімей були змушені кидати школу. Перевірки Генеральної прокуратури виявили, що майже 5000 школярів впродовж року не відвідували школу з різних причин. Понад 3 відсотки дітей шкільного віку не відвідували школу. Багато з них працювали у сільському господарстві і на нелегальних копальнях, або в деяких випадках примушувалися батьками жебракувати на вулицях. НУО повідомляли, що недостатня кількість шкіл залишалася серйозною проблемою для сільського населення. У деяких випадках сільські школи закривалися через малу кількість дітей, що примушувало дітей їздити на великі відстані, часто за власний рахунок, щоб відвідувати школи в інших селах.

Проблема зростання насильства і злочинності як у школі, так і поза її межами, особливо у відомих випадках жорстокості професійно-технічних училищах, продовжувала існувати, що викликало у деяких дітей небажання відвідувати навчальні заклади. Організації із захисту прав ромів повідомляли про численні випадки дискримінації ромських дітей у школах.

Медична допомога надавалася на рівних правах як хлопчикам, так і дівчаткам, проте якість медичного обслуговування залишалася низькою.

Діти продовжували ставати жертвами насильства та збиткування. За даними МВС, протягом року 8 209 неповнолітніх осіб потерпіли від злочинів, з яких 132 стали жертвами зґвалтувань, 52- умисних тяжких тілесних ушкоджень, а 46 – торгівлі людьми. 2006 року МВС наводили дані, що міліція взяла на облік 80 тисяч сімей за насильство щодо дітей, видала 1 млн. 500 тисяч офіційних попереджень про неприпустимість насильства в сім'ї та порушила понад 1000 кримінальних справ за фактами знущань з дітей у сім'ях. Надходило багато повідомлень про такі види порушень прав дітей, як дитяча проституція, продаж відео-продукції з дитячою порнографією, розбещення малолітніх та незаконне використання дитячої праці. Міліція часто не вела розслідувань стосовно батьків які збиткувалися над власними дітьми.

Правозахисні організації повідомляли про факти насильства, у тому числі сексуального, співробітників міліції щодо дітей. Так, наприклад, у квітні 2006 року обласна прокуратура Запоріжжя порушила кримінальну справу проти співробітників міліції, котрі незаконно затримали і зґвалтували неповнолітню дитину. На кінець року слідство у цій справі тривало. Також були численні випадки насильства з боку вчителів по відношенню до дітей. У 2006 році прокуратура Херсона порушила кримінальну справу проти вчителя школи-інтернату, який розбив голову учня-шестикласника об парту, а після уроків побив ще двох учнів.

За даними Генеральної прокуратури, більш як 162 000 дітей-інвалідів живуть в Україні. Майже 8000 дітей-інвалідів живуть в інтернатах, що перебувають під контролем Міністерства праці, та понад 10 000 дітей залишаються у інтернатах під контролем Міністерства освіти. Перевірки ГП у 10 областях з високою кількістю цих дітей виявили, що місцева влада не забезпечувала їхні потреби.

У листопаді ЗМІ повідомляли, що адміністрація спеціалізованого інтернату в місті Торез Донецької області для дітей з фізичними та розумовими вадами дозволяла використання дітей-сиріт для просіювання та вантаження вугілля. Діти працювали по 8 годин на день, щоб завантажити 4-6 тон вугілля. Станом на грудень слідство тривало.

У лютому прокурор Севастополя Володимир Дереза повідомив, що у 2006 році приблизно 60 дітей- з дитячих будинків та інтернатів незаконно утримувалися у місцевій психіатричній лікарні один місяць без згоди лікарів або батьків. Прокуратура почала кримінальне розслідування проти трьох психіатрів.

Згідно Департаменту Кабміну з комунікацій та зв'язків з громадськістю та незалежних експертів із прав дітей, в країні живе близько 130 000 безпритульних дітей.

Комерційна сексуальна експлуатація дітей становила серйозну проблему. Згідно даних українських та іноземних правоохоронців, значна частка дитячої порнографії, доступної в Інтернеті, продовжувала вироблятися в Україні.

5 листопада Європол повідомив, що у рамках операції за кодовою назвою «Коала», що розпочалася у 2006 році, була знищена всесвітня мережа виготовлення дитячої порнографії. За даними Європолу, порнографічні матеріали вироблялися у студії в Україні і 21 із 23 залучених дітей (віком від 9 до 16 років) були з України. 7 листопада Національне центральне бюро Інтерполу в Україні заявило, що не має можливості взаємодіяти з Європолем в повній мірі через відсутність угоди договірних відносин між Україною та цією організацією.

Торгівля людьми

Закон забороняє торгівлю людьми; однак існували численні свідчення того, що людей вивозили з України як «живий товар», і обмежена кількість свідчень того, що людей ввозили як «живий товар» до України та перевозили в її межах.

Україна залишилася джерелом контрабанди чоловіків, жінок і дітей. Найчастіше пунктами призначення були Туреччина, Росія, Західна і Центральна Європа, особливо Польща і Чеська Республіка, а також Близький Схід.

Україна виконувала також роль транзитної країни, територією якої провозять «живий товар» із Середньої Азії, Росії та Молдови. Міжнародна організація з міграції (МОМ) повідомила, що на 30 червня з Молдови, Росії, Киргизстану та Узбекистану через Україну до Туреччини та Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ) було переправлено як «живий товар» щонайменше 9 осіб. МОМ не встановила жодного випадку, коли Україна була країною призначення "живого товару", однак станом на 30 червня виявила 29 випадків примусового транспортування людей у межах країни. Однак підрозділ міліції з протидії торгівлі людьми з міста Чернівці заявляв, що примусова трудова експлуатація громадян Молдови у Західній Україні залишалася проблемою, однак кримінальних обвинувачень висунуто не було.

75 відсотків жертв контрабанди людей, виявлених МОМ протягом року, становили жінки, яких примушували займатися проституцією або працювати хатніми робітницями, швачками, посудомийками та яких використовували як робочу силу на малих і великих виробничих підприємствах. Зросла кількість чоловіків, які, як було встановлено, стали об'єктами контрабанди з метою примусової трудової експлуатації переважно в якості будівельників та шахтарів. Однією з проблем боротьби з контрабандою чоловіків було небажання останніх визнавати себе об'єктами контрабанди, а також тенденція до порушення правоохоронними органами

кримінальних справ за статтями, що не мають відношення до торгівлі людьми, чи відмова у кваліфікації злочину як торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. Діти, перевезені як «живий товар» з одного регіону країни до іншого, або вивезені за межі України, зазнавали сексуальної експлуатації, їх використовували як дармову робочу силу або примушували жебракувати. Крім того, діти були об'єктами контрабанди з метою виробництва порнографічної продукції для використання педофілами з інших країн.

За результатами дослідження, проведеного МОМ, основними жертвами торгівлі людьми були жінки віком до 30 років (для сексуальної експлуатації), а також старші жінки (для трудової експлуатації) та діти віком до 16 років (як для трудової, так і сексуальної експлуатації). Коли їх наймали, більшість жертв контрабанди людьми мали роботу, але з низькою зарплатою, і жертв спокушали можливістю кращого заробітку за кордоном. Згідно даних українських НУО, у тенета контрабандистів часто потрапляли дівчата діти, які залишають дитячі будинки у віці 18 років, оскільки ці молоді люди, як правило, позбавлені підтримки з боку сім'ї, стикаються з труднощами при працевлаштуванні і часто не мають де жити.

Зазвичай жертв переправляли в умови жорсткої експлуатації, де їх били, годували недостатньо і неякісно, не надавали їм медичної допомоги, примушували працювати багато годин. В одному з випадків, газета повідомила, що одну жінку, переправлену до ОАЕ, жорсткого били і залишали без медичної допомоги.

Приблизна кількість людей, що постраждали від контрабанди людьми, за різними оцінками є неоднаковою. Водночас дослідження, виконане МОМ у грудні 2006 року, показало, що з 1991 року близько 117 000 громадян України потрапляли у ситуації експлуатації в Європі, на Близькому Сході і в Росії. Дослідження показало, що частка жертв примусової трудової експлуатації становить 80 відсотків жертв контрабанди людей.

Вербуванням жертв займалися кадрові, туристичні, шлюбні, модельні агентства, а також індивідуальні вербувальники. Більшість контрабандистів - члени організованих злочинних угруповань. Вони мали партнерів за кордоном і підкуповували корумпованих посадовців, щоб полегшити процес перетину кордону. Кількість жінок і чоловіків серед вербувальників приблизно однакова. Іноді жінки-вербувальниці розповідали потенційним жертвам вигадані історії успіху, вихваляючись великими сумами грошей, що їх вони буцімто заробили за кордоном. Більшість встановлених вербувальників – громадяни України.

Як і раніше, злочинці використовували широкий діапазон засобів заманювання жертв, зокрема: рекламні оголошення в газетах, на телебаченні та радіо, які обіцяють жінкам влаштувати їх на високооплачувану роботу або у модельний бізнес, пропонують їм подорожі через туристичні агентства, або містять шлюбні пропозиції. Часто «торгівці» називали себе друзями інших друзів потенційних жертв і вводили в оману їхніх родичів, а також сплачували за послуги з оформлення паспортів і проїзних документів, таким чином облуплюючи жертву борговими зобов'язаннями. У деяких випадках контрабандисти просто викрадали своїх жертв. Інформаційне видання rodbnosty.ua повідомило про випадок молодої жінки, яка поїхала у відпустку з другом, який продав її до борделю в Туреччині за \$ 2000.

За торгівлю людьми (в межах країни або вивезення їх за кордон) з різною метою, у тому числі з метою сексуальної та трудової експлуатації, закон передбачає покарання у вигляді позбавлення волі терміном від 3 до 8 років. У деяких випадках, наприклад, за контрабанду дітей віком від 14 до 18 років чи груп людей, зловмисників можуть засудити до тюремного ув'язнення від 5 до 12 років. Члени організованих злочинних угруповань або особи, які займаються контрабандою дітей віком до 14 років, можуть бути позбавлені волі терміном від 8 до 15 років.

За перші шість місяців звітнього року 60 відсотків, визнаних судом причетними до цього виду злочинності, було засуджено до випробувального терміну під наглядом спеціальних органів, а не до ув'язнення. В серпні ГП визнала цю проблему і випустила для прокурорів письмові вказівки оскаржувати всі вироки, які засуджували осіб, що здійснюють контрабанду людьми до випробувального терміну під наглядом спеціальних органів, а не до ув'язнення. В результаті, як повідомляла преса, у кількох резонансних справах вони отримали терміни ув'язнення.

Протягом перших 10 місяців року кількість розслідувань та обвинувачень на адресу підозрюваних у контрабанді людьми зросло порівняно з таким самим періодом 2006 року. Станом на жовтень, за даними МВС, було порушено 332 справи, у яких фігурують 347 жертв, у тому числі 53 неповнолітніх. За цей самий час правоохоронні органи припинили діяльність 17 організованих злочинних груп (що складаються щонайменше із 3-х осіб), що займалися контрабандою людей. Станом на 1 липня, було завершено 48 судових справ, за 42 із них було винесено вироки 69 особам, 19 з яких мали відкриті апеляції на кінець року. Із решти 50 засуджених

«торгівців», 32 злочинців засуджено умовно, п'ятьох позбавлено волі терміном до 3 років, п'ятьох - від 3 до 5 років, сімох - від 5 до 8 років, одного - від 8 до 10 років. Станом на кінець року третина справ, за яким винесено вироки про позбавлення волі умовно, оскаржувалися ГП. На кінець року 54 кримінальні справи все ще перебували на розгляді в судах. Відсоток позбавлених волі за вироком суду, порівняно з кількістю засуджених до випробувального терміну під наглядом спеціальних органів, скоротився з 43 відсотків у 2006 році до 36 відсотків протягом перших шести місяців 2007 року.

Станом на 21 вересня було 566 приватних підприємств та компаній, які мали ліцензії на працевлаштування за кордоном. Влада повідомляла про регулярні перевірки ліцензій агентств із працевлаштування, що діють на українському ринку. Протягом останніх двох років Міністерство праці та соціальної політики виконало 383 перевірки та відкликало 140 ліцензій. У обмеженій кількості справ Міністерство позбавило ліцензій кілька агентств, причетних до контрабанди людей. Однак, за повідомленнями, деякі співробітники Міністерства праці заплющували очі на порушення закону кадровими агентствами, що посилають клієнтів на роботу за кордон, за хабарі. Корупція у судовій системі та правоохоронних органах обмежувала здатність держави протидіяти контрабанді людей. НУО повідомляли, що окремі працівники правоохоронних органів на місцевому рівні та прикордонники за хабарі "не помічали" фактів вивезення людей як «живого товару», а підкуплені судді ухвалювали злочинцям пом'якшені вироки. Мала кількість карних справ проти винних державних службовців викликала сумніви у щирості намірів влади вживати серйозних дисциплінарних заходів, особливо щодо посадовців найвищих рівнів. Експерти з протидії торгівлі людьми стверджували, що найслабшою ланкою кримінального переслідування злочинців найчастіше були прокурори, оскільки їхні негативні стереотипи жертв, непроведення слідчих дій з належною активністю та труднощі отримання доказів з-за кордону зумовлювали низький відсоток справ, переданих до суду.

Деякі жертви контрабанди людей свідчили проти своїх кривдників, однак більшість відмовлялися це робити, що частково пояснювалося недовірою до правоохоронних органів і судів, негативним ставленням у суспільстві до потерпілих від цього виду злочинності, браком доступу до програм захисту свідків, та недостатнім усвідомленням слідчими і суддями ступеня реальної небезпеки, на яку наражають себе особи, котрі вирішують свідчити проти контрабандистів або їхніх спільників. Більшість жертв не подавали цивільних позовів, оскільки скептично ставилися до перспектив отримання гідної матеріальної компенсації через цивільні суди.

МОМ забезпечувала діяльність багатопрофільного медичного центру і притулку для жертв контрабанди людей у Києві, які надавали їм медичну та психологічну допомогу, включно з консультаціями щодо працевлаштування. Сім притулків у найбільших містах України фінансувала Європейська Комісія, а місцеві адміністрації виділяли приміщення за номінальну орендну плату. Фінансування цих закладів владою залишалося обмеженим. Станом на 30 вересня, в реабілітаційному центрі МОМ перебувало 127 жертв контрабанди людей. Крім того, жертвам контрабанди людей допомагали реінтегруватися у суспільство 33 НУО, що діють на місцевому рівні. МОМ надала кошти більше ніж 75 громадським і релігійним організаціям, які працюють над підвищенням рівня обізнаності вразливих категорій населення з цією проблемою. У квітні найбільші три оператори мобільного зв'язку встановили безкоштовний номер 527, підключений до «гарячої лінії», яка забезпечувала консультації та застереження з питань пошуку роботи за кордоном та допомогу особам, які зазнали експлуатації за кордоном. З початку діяльності номеру 527 до кінця року «гаряча лінія» отримала понад 1 700 дзвінків.

Протягом року тривала співпраця влади з НУО за програмами, спрямованими на протидію торгівлі людьми. Місцеві органи влади продовжували вносити до регіональних планів дій НУО як партнерські організації, однак фінансування діяльності НУО та притулків здійснювалося переважно коштом міжнародних донорських структур. Разом з тим місцева влада 14 областей забезпечила пряме фінансування НУО, що протидіють контрабанді людей, у розмірі \$ 20 000 (103 139 гривень). Протягом року кілька телевізійних каналів показували документальні фільми та інформаційні програми, у яких розкривалася небезпека торгівлі людьми. НУО продовжували практику загальних національних просвітницьких кампаній, часто співпрацюючи з органами влади. Влада працювала над розширенням допомоги, яку надають закордонні дипломатичні представництва України жертвам контрабанди людей у країнах, куди їх вивозять. За перші 9 місяців 2007 року українські консульства допомогли повернутися на батьківщину 353 громадянам, котрі стали жертвами контрабанди людей. МЗС організувало в Києві та п'ятьох інших великих містах центри з надання безкоштовних консультацій громадянам України щодо їхніх прав під час перебування за кордоном.

Особи з фізичними або розумовими вадами

Законом забороняється дискримінація осіб з фізичними або розумовими вадами під час найму на роботу, прийому до освітніх закладів, медичного обслуговування або в інших сферах державних послуг. Однак спеціалізовані організації наголошували, що у суспільстві існувала дискримінація щодо людей з особливими потребами. Згідно Міністерства праці та соціальної політики, станом на 1 січня в Україні налічувалося 2,45 млн. Осіб з інвалідністю. Закон вимагає створення умов для полегшення доступу таких осіб до будинків та інших громадських закладів, проте ця норма практично не виконувалася. Незважаючи на зусилля щодо забезпечення фізичного доступу людей з особливими потребами до будівель державних установ та громадських закладів, про який йдеться в Указі Президента від 2005 року, більшість будівель державних установ залишалися недоступними для цієї категорії населення.

На той час заступник голови Комітету Верховної Ради в справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів Валерій Сушкевич заявив 3 травня, що Україна не підписала Конвенцію ООН «Про права інвалідів», тому що внутрішнє законодавство погано виконується і не забезпечує постійного захисту цієї категорії людей.

Згідно офіційних даних Міністерства праці та соціальної політики, 384 тис. інвалідів працювали на 98 987 підприємствах. Понад 10 тис. Студентів-інвалідів навчалися у професійно-технічних та вищих навчальних закладах.

За словами голови Української асоціації психіатрів і Українсько-Американського бюро захисту прав людини Семена Глузмана, психіатричні лікарні становили ризик знущання над пацієнтами, і багато психіатричних закладів продовжували використовувати застарілі методи та ліки. Відсутність громадських наглядових рад при психіатричних лікарнях та брак заступання правового захисту позбавляли пацієнтів з розумовими вадами права на належний медичний догляд.

В січні Міжнародна Ліга захисту прав громадян України повідомила ЗМІ та правоохоронним органам, що медичний персонал лікарні для людей з розумовими вадами у Святошинському районі міста Києва ставився неналежним чином до хворих і приховував ці факти під час міліцейського розслідування. Були повідомлення, що в іншому закладі для дітей зі складними фізичними та розумовими вадами їх навмисне недогодували, що призводило до смерті від недоїдання. Повідомлялося, що персонал цього закладу навмисне недогодував пацієнтів, аби тримати їх у певній масі тіла, що дозволяла медичному персоналу за ними доглядати. Поінформована НУО повідомляла, що відповідні державні органи не вели офіційного розслідування.

Були заяви органів прокуратури та правозахисних груп щодо жорстокого поводження з дітьми з розумовими вадами. Прокурор Житомира повідомив у травні, що адміністрація будинку для дітей-сиріт в місті Новоград-Волинському вилучила понад \$6 700 (34 000 грн.) з персональних рахунків дітей та перевела їх на рахунок закладу. Дії прокурора допомогли повернути \$1 960 (10 000 грн.).

Двох осіб з фізичними вадами було переобрано до Верховної Ради.

Національні/расові/етнічні меншини

Конституція та Закон про національні меншини від 1992 року містять загальні гарантії захисту етнічних груп, але закон звертається лише до громадян країни. Конституція забороняє дискримінацію за расовою, політичною, релігійною, етнічною приналежністю, а також за кольором шкіри, соціальним походженням, ґендерну дискримінацію та за іншими ознаками, але законів для виконання цього положення не існує.

Хоча розпалювання ненависті на етнічному чи релігійному ґрунті карається статтею 161 Кримінального кодексу, правозахисні організації виказували занепокоєння, що вимога щодо доведення «умисності дій», включно з доказом попередніх намірів, унеможливило застосування цієї норми на практиці. Як наслідок, органи прокуратури, щоб висунути звинувачення, надавали перевагу кваліфікації расистських злочинів як хуліганства чи інших видів незначних провин. Станом на грудень Генеральна прокуратура підтвердила, що прокуратура міста Києва порушила лише одну кримінальну справу щодо етнічно вмотивованого вбивства за статтею 161 і направила кримінальну справу до суду, а також, що в 2006 році в провадженні органів прокуратури міста Києва перебувала одна кримінальна справа, порушена за фактом расової дискримінації.

Закон про друковані засоби масової інформації забороняє використання ЗМІ для розпалювання релігійної чи етнічної ворожнечі, але на практиці це положення не застосовувалося.

Протягом року українські правозахисні групи повідомляли про зростання етнічної нетерпимості в країні та безкарність відповідальних за скоєння актів насильства. Згідно неурядових організацій, за останні роки ксенофобські напади набули системного характеру та стали більш брутальними, в той час, як посадові особи часто заперечували існування проявів ксенофобії або расизму.

Правозахисні групи робили заяви, що правоохоронні органи не визнавали існування етнічно вмотивованих злочинів і часто кваліфікували їх як «хуліганство». Міліція не вела статистику злочинів на ґрунті ненависті, а повідомлення МВС фіксували лише 5-10 відсотків усіх подібних злочинів.

Утиски расових меншин залишалися помітною проблемою. Були повідомлення, що міліція періодично затримувала без жодних на те підстав темношкірих осіб для перевірки документів, хоч у людей зі світлішим кольором шкіри документи перевірялися рідко.

В серпні Міністерство внутрішніх справ оголосило про створення спеціального підрозділу у складі Департаменту кримінального розшуку для розслідування злочинів, скоєних іноземцями та проти іноземців (котрі склали більшість жертв расово вмотивованих злочинів, скоєних на ґрунті ненависті). Правозахисні організації виказали занепокоєння, що подвійне призначення цього підрозділу може відвернути їхню увагу від розслідування зростаючої кількості ксенофобських злочинів; вони також побачили можливість для расової упередженості в діях міліції щодо попередження злочинів, скоєних іноземцями. Цей підрозділ розпочав роботу наприкінці року. У вересні МВС створило в кожній області департамент стратегічного аналізу етнічних злочинів.

23 жовтня, як наслідок зустрічі між Президентом Ющенком, виконуючим обов'язки Міністра внутрішніх справ Михайлом Корнієнком, головою СБУ Валентином Наливайченком, головним прокурором Олександром Медведьком та керівниками єврейських громад, речник Президента оголосив про створення спеціального підрозділу СБУ по боротьбі з ксенофобією. 13 листопада Міністерство закордонних справ повідомило про введення нової посади посла з особливих доручень у сфері протидії расизму, ксенофобії й дискримінації.

За словами експертів із прав людини, деякі матеріали ЗМІ сприяли погіршенню громадської думки щодо етнічних меншин. Так, наприклад, провідне інформаційне агентство УНІАН повідомило про «Марш проти расизму», що відбувся в Києві у червні, написавши наступне про зірок шоу-бізнесу та представників різноманітних етнічних груп: «Любителі негрів зібралися у Києві» та «Негри оточили Секретаріат Президента». Реагуючи на критику, УНІАН провела телевізійні «круглі столи» експертів з метою висвітлення проблеми ксенофобії.

НУО повідомляли про зростання проявів ксенофобії під впливом закордонних груп скінхедів та неонацистських угруповань, а також місцевих нео-націоналістичних організацій, таких як Українська Націонал-Трудова Партія, «Братство», ГО «Патріот України», ГО «Рух проти нелегальної міграції в Україні» та молодіжної НУО «Національний Альянс». МВС підтвердило, що 18 лютого група 50 - 60 скінхедів намагалася вдертися до нічного клубу у Львові з метою зриву концерту прибічників Біларуського антифашистського руху. Вони розбили п'ять вікон у Львівському ляльковому театрі та розмалювали стіни фашистською символікою. 26 лютого, Галицький районний відділ міліції Львова порушив кримінальну справу за обвинуваченнями в хуліганстві та порушенні громадського порядку.

Згідно інформації Американської Асоціації євреїв з колишнього Радянського Союзу, 3 березня приблизно 50 ультранационалістів провели мітинг у Києві, протестуючи проти присутності продавців африканського походження на столичному Шулявському ринку. ЗМІ повідомили, що міліція заарештувала організатора, якого звинуватили в хуліганстві.

В. о. Голови СБУ Наливайченко у публічному інтерв'ю для ЗМІ заявив, що є активними три расистські молодіжні угруповання, кожне з яких має 10 активних скінхедів та 50 - 60 молодих членів, кількість яких зростає. НУО наводили вищі цифри.

ХПГ повідомляла про регулярні факельні ходи ультраправих молодіжних груп біля студентських гуртожитків, де мешкають іноземці. За даними ХПГ, ці демонстрації часто закінчувалися насильством проти студентів, але жертви були занадто перелякані, щоб заявляти про напади в міліцію.

МВС підтвердило, що у 2007 році мали місце 35 расово вмотивованих насильницьких інцидентів, які призвели до семи летальних випадків. Правозахисні моніторингові групи повідомляли про вісім смертельних нападів протягом року, головним чином стосовно громадян країн Близького Сходу, Азії та Африки, та понад 30 інших інцидентів з расово вмотивованим насильством проти осіб африканського, близькосхідного та азійського походження з боку скінхедських угруповань та інших.

У грудні 2006 року Ламін Жаржу, студент з Гамбії, що навчався у Національному Авіаційному Університеті, помер від численних ножових поранень у Києві. ЗМІ та місцева гамбійська громада висловили переконання, що цей напад був расово вмотивованим. 25 вересня ЗМІ повідомили про арешт міліцією в Києві чотирьох чоловіків за підозрою у вбивстві Ламіна та одного іранського студента Київського Технічного Університету 14 серпня. Одного з чотирьох підозрюваних було звинувачено у скоєнні навмисного вбивства.

16 лютого група чоловіків напала на групу грузинів та забила до смерті одного з них, 34-річного Моріса Джугашвілі. Його брата було госпіталізовано з серйозними тілесними ушкодженнями. Згідно повідомлень Конгресу національних громад України, міліція розглядала етнічну ненависть як можливий мотив злочину, було порушено кримінальну справу. Міліція Дніпровського району в місті Києві порушила кримінальну справу за хуліганство і навмисне заподіяння важких тілесних ушкоджень. Двох жителів Києва було затримано, а справу направлено до суду.

17 березня ЗМІ повідомили, що поблизу Лук'янівського ринку в центрі Києва було завдано ножових поранень українцеві іранського походження, котрий згодом помер від ран. Свідки кажуть, що вбивця нібито належав до скінхедів. Шевченківська районна міліція Києва порушила кримінальну справу за хуліганство та навмисне заподіяння важких тілесних ушкоджень. 27 березня міліція затримала місцевого жителя, який зізнався у скоєнні злочину; його було звинувачено в скоєнні навмисного вбивства. Справу скеровано до суду.

3 червня 43-річний біженець з Іраку, Раад Абдул Азіз аль-Убайді, смерті зазнав смертельних ножових поранень у Києві поблизу метро «Нивки». Згідно очевидців і джерел ЗМІ, нападники виявилися скінхедами і не було слідів пограбування. Було порушено кримінальну справу, і 8 червня чотирьох підозрюваних було арештовано та звинувачено у скоєнні навмисного вбивства і пограбування.

Були зрушення у справі про вбивство у жовтні 2006 нігерійського громадянина Годі Куноун Мієві групою скінхедів. Прокурор Києва розпочав кримінальне розслідування, і трьох підозрюваних було затримано. Усім трьом було висунуто звинувачення в розпалюванні етнічної чи расової ненависті (єдина справа протягом року, в якій використане це обвинувачення); одного також було звинувачено в скоєнні навмисного вбивства, а решту - в хуліганстві. Станом на кінець року судовий розгляд тривав. Головний відповідач відмовився від своїх попередніх свідчень і заявив, що його зізнання про те, що він завдав ножових поранень жертві було зроблено під тиском міліції.

Не було зрушень у справі про напади на двох іранських шукачів притулку в грудні 2005 року в Києві з боку групи молодих чоловіків, одягнутих у військову форму.

За попередніми підрахунками в Україні налічувалося близько 400 000 ромів (офіційна цифра 47 600); вони стикалися з дискримінацією як з боку держави, так і суспільства. У жовтні 2006 року Європейський центр прав ромів у доповіді для Комітету ООН з прав людини скаржився щодо насильства проти ромів у країні, расової упередженості міліції щодо ромів та статистики правопорушень за расовою ознакою, дискримінації ромів у соціальних програмах і працевлаштуванні, а також щодо поширеної проблеми відсутності необхідних документів у ромів для одержання соціальних послуг і соціального захисту. У багатьох куточках країни бідність часто змушувала родини ромів забирати дітей із шкіл. Були численні повідомлення про виселення ромів із житла, відмови в державній допомозі, висадки їх із громадського транспорту, вигнання із магазинів та відмов у належному медичному обслуговуванні. Згідно повідомлень Конгресу ромів України, результати загальнонаціонального дослідження 2003 року стосовно соціальної інтеграції ромів залишаються актуальними і досі: лише 38 відсотків ромів економічно активні, 21 відсоток мають постійну роботу, 5 відсотків мають тимчасову роботу, в основному сезонну.

Представники ромів та інших меншин стверджували, що чиновники міліції зазвичай ігнорували, а інколи й потурали актам насильства, спрямованим проти них. Згідно з Ромським Жіночим Благодійним Фондом «Чіріклі», 19 липня міліція Святошинського району в місті Києві затримала та неналежно повелася з ромською жінкою після сварки між останньою та торгівцем на ринку. За словами жінки, її було затримано на один день, протягом якого її били, не давали їжі та води, і відмовляли у медичній допомозі в зв'язку з її ранами. Міліція

ігнорувала її прохання відпустити її, щоб відвідати та нагодувати чотирирічного сина, який залишався сам вдома. Наступного дня жінка з'явилася у Святошинському районному суді і була обвинувачена у хуліганстві.

Групи захисту прав ромів повідомляли, що 12 вересня міліція в місті Чигирин Черкаської області наказала групі ромів прийти у відділення міліції, де їх сфотографували і взяли відбитки пальців. За словами правозахисних груп, це трапилося вдруге протягом двох місяців у тому ж регіоні. Міліція нібито збирала інформацію для бази даних про всіх ромів у регіоні, хоча місцеву управління МВС наполягало, що міліція збирала дані лише на підозрюваних у скоєнні кримінальних злочинів і осіб, визнаних винними у кримінальних злочинах.

Громада ромів у Золотоноші Черкаської області скаржилася на те що, міліція не вжила жодних заходів у зв'язку з побиттям молодої жінки у листопаді 2006 року чотирма міліціонерами. Згідно повідомлень громади, міліція зайшла до неї додому і побила її, спричинивши серйозні пошкодження голови. Родина жінки повідомила, що у відповідь на їхню скаргу до міліції звинувачені міліціонери погрожували вбити жінку, якщо та продовжуватиме наполягати на розслідуванні.

Групи захисту прав ромів повідомляли, що міліція використовувала обшуки для залякування захисників прав людини. В червні 2006 року Європейський центр прав ромів (ЄЦПР) надіслав листа із скаргою на адресу Прем'єр-міністра, після того як 13 червня міліція обшукала будинок Володимира Бамбули, голови НУО «Аме-Рома» в Золотоноші.

Було ряд повідомлень, що держава приділяла увагу давнім проблемам ромської громади. Наприклад, фонд «Чіріклі» повідомив восени 2006 року, що суд в Одесі розглянув його скаргу на директора школи, який відмовився зарахувати ромську дитину до школи. Суд відмовився переглядати позов у частині про дискримінацію, але судовий розгляд станом на грудень тривав на предмет можливих адміністративних порушень. Суд у Донецьку відмовився прийняти подібну скаргу.

Конституція України гарантує "вільний розвиток, використання і захист російської мови та інших мов національних меншин в Україні". Але організації та політичні партії у російськомовному середовищі скаржились на збільшення вжитку української мови у школах, на вступних іспитах в інститути, в ЗМІ та в судах. Згідно офіційних даних Міністерства освіти, протягом шкільного року (2007-2008 рр.) в 1253 школах України викладання здійснювалося російською мовою. Крім того, діяло 1729 двомовних загальноосвітніх шкіл - російсько-українських. Крім того, було 7 молдовських шкіл (плюс 7 двомовних), 15 кримськотатарських (плюс одна двомовна), 70 угорських шкіл (плюс 28 двомовних), 5 польських шкіл та 92 румунських школи.

ЗМІ повідомляли, що вночі 26 квітня невідомі особи спалили бюст російського поета Пушкіна, що був встановлений на фасаді будівлі Російського Культурного Центру у Львові, і розбили шиби у холі. За словами співробітників центру, це був п'ятий інцидент за рік. Міліція не розслідувала жоден з них.

Члени Луганської міської та обласної рад закликали обласну прокуратуру вжити заходів щодо Сергія Мельничука, котрий побив Арсена Клінчаєва у грудні 2006 року під час сварки з приводу української мови.

19 лютого Донецька обласна Рада виграла апеляцію у тривалій правовій битві за виконання її рішення 2006 року щодо надання російській мові офіційного статусу в області. Запорізький обласний апеляційний суд підтримав попередня рішення скасувати постанову Запорізької міської Ради, яка надавала регіональний статус російській мові. Судовий розгляд інших подібних рішень триває у Луганській та Херсонській областях.

Українська та кримськотатарська меншини скаржились на дискримінацію етнічною російською більшістю у Криму та місті Севастополі (що має спеціальний статус) й закликали надати українській і кримськотатарській мовам такого самого статусу, яким користується на півострові російська мова. 20 листопада Президент видав указ щодо розширення мережі україномовних навчальних закладів у Криму та Севастополі.

Кримські татари стверджували, що дискримінація головним чином етнічно російськими посадовими особами у Криму позбавляла їх права працевлаштування в місцевих адміністраціях і що пропагандистські кампанії, особливо російських козаків, поширювали ворожість щодо них серед інших мешканців Криму.

11 січня парламент прийняв зміни до Кримінального кодексу, яким запроваджується кримінальна відповідальність за самозахоплення землі. Керівництво Меджлісу кримських татар критикувало ці зміни,

заявляючи, що ця норма буде спрямована проти кримських татар, котрі не володіють земельними ділянками. Тодішній прокурор Криму Віктор Шемчук заявив, що станом на 22 травня було 64 випадки незаконного захоплення землі, багато з них кримськими татарами.

ЗМІ повідомили, що 9 січня три російськомовні чоловіки напали на прес-секретаря Меджлісу Лілія Муслімову, коли вона їхала додому на маршрутці у Сімферополі, за розмову кримськотатарською мовою. Очевидці кажуть, що ніхто з пасажирів не намагався захистити її або викликати міліцію. Згідно МВС, невідомий чоловік штовхнув її, але було не зрозуміло, чи це сталося навмисно. Кримінальну справу не було порушено за відсутністю складу злочину.

Телевізійний «5 канал» повідомив, що 18 січня суперечка за землю у Сімферополі закінчилася сутичкою групи 150 кримських татар з місцевою міліцією. Кримські татари протестували проти рішення виділити 2,6 га землі приватній будівельній компанії. Вони наполягали, що там мають бути побудовані будинки для кримських татар. Міліція заявила, що сутичка не була етнічно вмотивована і арештувала 10 учасників інциденту за хуліганство і заподіяння навмисних тілесних ушкоджень.

6 листопада місцева влада наказала знести всі будівлі кримських татар на плато Ай-Петрі, незважаючи на рішення суду знести лише одну незаконно зведену споруду. Це спричинило насильницькі сутички між кримськими татарами і міліцією, внаслідок чого десятки кримських татар були арештовані і багато інших госпіталізовані, в тому числі один кримський татарин із вогнепальним пораненням. На кінець року слідство тривало.

Русини (рутени) продовжували наполягати на офіційному визнанні їх окремою етнічною групою, зауважуючи, що влада сусідніх з Україною держав визнала їх як меншину. 7 березня Закарпатська обласна рада вирішила вважати русинів місцевою етнічною групою. У червні Уповноважений з прав людини Карпачова зверталася до Прем'єр-міністра з проханням внести русинів до державного реєстру етнічних груп.

Інші прояви соціальних утисків і дискримінації

Згідно оцінок Всесвітньої Організації Здоров'я та спільної програми ООН з ВІЛ/СНІД, Україна залишалася однією з найбільш уражених ВІЛ/СНІД у Європі країн; за попередніми підрахунками, 1,4 відсотки її дорослого населення інфіковано. Були широко поширеними дискримінація та браку доступу до медичної допомоги осіб з ВІЛ/СНІД. Хоча законодавство у сфері боротьби з ВІЛ/СНІДом передбачає права захисту для осіб з ВІЛ/СНІД, виконання його залишалось млявим. ВІЛ-інфіковані та хворі на СНІД були об'єктами наруги на робочих місцях, і їх звільняли з роботи без жодних законних підстав. Вони зазнавали цькування з боку працівників міліції, прокуратури і судових органів; їх також піддавали соціальній ізоляції та стигматизації у суспільстві. У червні тодішній Міністр освіти Станіслав Ніколаєнко у телевізійному виступі сказав, що ВІЛ позитивні діти не повинні бути допущені до шкільних занять із здоровими дітьми; пізніше він змінив цю заяву у відповідь на критику.

НУО, що захищає права геїв і лесбійок, "Наш мір" висловлювала занепокоєння в зв'язку з продовженням дискримінації сексуальних меншин та схарактеризувала ставлення політичних та релігійних лідерів як байдужість або навіть відверту ворожість до гей-спільноти. Наприклад, у лютому Леонід Грач, тодішній голова комітету Верховної Ради з питань прав людини та національних меншин, публічно заявив, що «державна повинна захищати суспільство від зла, від насильства, в тому числі від такого зла як гомосексуалізм». Серед інших проблем, що викликали занепокоєння, були повідомлення про триваюче цькування міліцією геїв, погрози міліції повідомити родини і працедавців геїв про їхній стиль життя, а також брак доступу до медичного лікування та інформації для чоловіків-геїв щодо запобігання ВІЛ/СНІД.

Студент-гомосексуаліст, якого відрахували з МАУП у 2005 році, виграв судову справу проти цього закладу, який запропонував йому відновлення.

Підбурювання до актів дискримінації

За повідомленнями груп захисту ромів, декілька офіційних публікацій змальовували ромів як злочинців. Конгрес Ромен України звертав увагу і на підручник для четвертого класу загальноосвітньої школи "Основи здоров'я", який був рекомендований Міністерством освіти і науки та досі використовується, хоча він містить ілюстрації з негативними стереотипами стосовно ромів.

Влада Криму продовжувала дозволяти використання у школах підручників, які містять історично некоректні й провокаційні матеріали про татар-мусульман, попри владні обіцянки відреагувати на питання, що викликають занепокоєння. Правозахисники особливо часто вказували на популярний підручник Віктора Мисана "Нариси з історії України" для учнів п'ятого класу, та підручник для 8 класу "Історія України. XVI--XVIII сторіччя", автором якого є А.К. Швидько, що змальовують мусульман у негативному світлі.

У липні голова Комітету з моніторингу свободи слова у Криму Володимир Притула розкритикував центр громадських зв'язків МВС у Криму за періодичні повідомлення про злочини, що, на його думку, розпалювало етнічну ворожнечу. У жовтні 2006 року тодішній член парламентського Комітету Рефат Чубаров звинуватив центр громадських зв'язків МВС у Криму в упередженому ставленні до кримських татар через поширення анти-татарських матеріалів. Як приклад, він навів статтю «Землі захопили. Час на них зганяти рабів?» про групу кримських татар, які тримали рабів. Автором статті, опублікованої в приватній газеті «Кримська правда» у вересні 2006 року, був тодішній головний редактор тижневика Управління МВС у Криму «3 місяця злочину».

Розділ 6. Права найманих робітників

а. Право на об'єднання у профспілки

Закон гарантує громадянам право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів, і це право влада загалом поважала. Великі компанії та деякі чиновники місцевого рівня чинили перешкоду утворенню профспілок.

За законом, усі профспілки мають рівний статус, і для утворення профспілки не потрібен попередній дозвіл влади. Однак об'єднання, що входять до Федерації профспілок України (ФПУ), яка успадкувала майно від офіційних профспілок радянської доби та підтримує тісні зв'язки з владою, мали переваги під час організації профспілкових заходів.

Для повноцінного функціонування профспілки необхідно мати офіційне свідоцтво про реєстрацію як юридичної особи. Профспілки повідомляли, що процедура реєстрації була надзвичайно обтяжливою і передбачала відвідування до 10 різних служб, подання великої кількості паперів, а також сплату ряду зборів. Міжнародна конфедерація профспілок охарактеризувала ці вимоги щодо реєстрації як "обмеження недопустиме за міжнародними стандартами трудового законодавства".

Щоб отримати статус всеукраїнської, профспілки необхідно мати представництво в більшості адміністративно-територіальних одиниць або більшості з тих адміністративно-територіальних одиниць, де розташовані підприємства, установи або організації певної галузі. Статус всеукраїнської дає змогу профспілці вести переговори і підписувати угоди безпосередньо з міністрами, а також спілкуватися на офіційному рівні з Кабінетом Міністрів і Президентом України. Закон передбачає невтручання органів влади у діяльність цих організацій, які мають право об'єднуватися у федерації та входити до них на добровільних засадах.

Профспілки, асоційовані з ФПУ, розглядаються як "офіційні", тоді як профспілки, не пов'язані з державною федерацією, розглядаються як "незалежні" профспілки. Зареєстровано усі відділення ФПУ, а також кілька нових незалежних профспілок. В той час як ФПУ підтримувала протести деяких категорій найманих працівників стосовно невиплати заробітної плати, більшість її відділень тісно співпрацювали з керівництвом. Управлінський персонал підприємств мав право на вільний вступ до ФПУ. Незалежні профспілки слугували альтернативою офіційним у багатьох галузях економіки. На вересень в Україні діяло 14 асоціацій профспілок і 107 загальнонаціональних профспілок, зареєстрованих Міністерством юстиції (45 з них були пов'язані з ФПУ). Згідно даних Конфедерації вільних профспілок України (КВПУ), у вересні в її складі було 8 зареєстрованих всеукраїнських профспілок, які об'єднували 257 тисяч чоловік. Хоча точної статистики не було відомо, за деякими підрахунками членами незалежних профспілок були приблизно 2,3 мільйонів трудящих, а членами філій ФПУ - 10,2 мільйонів. Ці цифри, ймовірно, перебільшені, і ФПУ вважає, що насправді діяло лише 75 відсотків її офіційно зареєстрованих філій.

Незалежним профспілкам, як і раніше, відмовляли у частці майна радянських профспілок, які володіли велетенськими матеріальними і фінансовими ресурсами. Серед них - фонд соціального страхування. Переважну більшість місць у керівних органах цього спадку радянської епохи становили представники профспілок-філій ФПУ, отримуючи перевагу, якої не могли запропонувати незалежні профспілки. Лідери незалежних профспілок стверджували, що ФПУ розпродала за заниженими цінами деякі з активів, що

залишилися у спадок від радянських часів, аби унеможливити їх розподіл у майбутньому. У лютому парламент встановив тимчасовий мораторій на продаж майна ФПУ з метою припинення цієї практики.

Лідери незалежних профспілок скаржилися, що органи влади намагалися вплинути на голоси членів профспілок, а також вимагали від їхнього керівництва звітів про профспілкову діяльність. У вересні КВПУ повідомив про 14 окремих випадків, коли роботодавці відмовлялися визнавати новосформовані профспілки, усували їх від участі у веденні колективних переговорів, або припускалися інших порушень трудового законодавства. КВПУ нарікала, що роботодавці разом з лідерами філій ФПУ у більшості цих випадків чинили тиск на незалежні профспілки, домагаючись їх саморозпуску.

У березні Міністр освіти та науки підписав колективну угоду з профспілкою викладачів, що входить до ФПУ, але відмовився включити до угоди Вільну профспілку працівників освіти та науки (ВППОН), хоча остання зареєстрована Міністерством юстиції. В результаті ВППОН не мала права перевіряти чи Міністерство освіти та науки дотримувалось умов колективної угоди. ВППОН подала скаргу на Міністерство освіти і науки до Міжнародної організації праці та попросила втрутитись міжнародну профспілку викладачів, "Едьюкейшн Інтернешнл".

Шкільні вчителі, які утворили незалежну профспілку у школі в Красноармійську Донецької області, стикалися з потужним тиском та залякуванням з боку дирекції місцевої школи, виборних посадовців та інших профспілок, які домагалися її саморозпуску. Як мінімум два члени вийшли з нової профспілки внаслідок тиску (згідно повідомлень, лунали погрози членам родин вчителів, які працювали на місцевій шахті, що є найбільшим працедавцем у місті). Директора школи, котрий дозволив утворення нової профспілки, було звільнено. Після участі у семінарі для місцевих посадовців, що відбувся 23 жовтня та був організований Центром міжнародної профспілкової солідарності Американської федерації праці та Конгресу виробничих профспілок (АФП-КВП), одного учасника викликали у СБУ для співбесіди, а інший зазнав переслідувань з боку дирекції школи. 9 жовтня члени старої профспілки вчителів, що входить до ФПУ, за допомогою групи приблизно 15 шахтарів з місцевої профспілки, яка також входить до ФПУ, зірвали зустріч членів нової профспілки з виконавчим директором Центру міжнародної профспілкової солідарності АФП-КВП.

Члени незалежних профспілок інколи нарікали на керівництво підприємств та установ, яке примушувало їх виконувати додаткові обсяги робіт без належної винагороди чи погрожувало їм звільненням у випадку відмови припинити членство у профспілках. Також були скарги, що офіційні профспілки, які є членами ФПУ, продовжували утримувати профспілкові внески з зарплат працівників, які перейшли з офіційних профспілок до незалежних.

В одному з випадків, що отримав широкий розголос, голову профспілки льотчиків авіакомпаній було звільнено компанією Аеросвіт в серпні після того, як він поскаржився, що компанія порушила власну угоду про колективні переговори. Лідер профспілки подав судовий позов проти Аеросвіту за підтримки Конфедерації вільних профспілок України. На кінець року судовий розгляд справи тривав.

b. Право на організацію профспілкових заходів та ведення колективних переговорів

Закон дозволяє профспілкам організовувати заходи та брати участь у веденні колективних переговорів, однак вони не завжди могли реалізувати ці права на практиці.

Законодавством передбачено створення змішаних комісій за участю представників найманих робітників і адміністрації для вирішення питань, що стосуються зарплати, умов праці та прав і обов'язків керівництва підприємств. Хоча закон дає право вести колективні переговори, спосіб, у який застосовувався цей закон, часто перешкоджав процесу переговорів з боку незалежних профспілок, ставлячи їх у менш сприятливе становище порівняно з офіційними (філіями ФПУ). За результатами дослідження Світового банку 2005 року, в офіційному секторі економіки колективними договорами було охоплено 90 відсотків членів профспілок. Більшість робітників ніхто не ставив до відома, що вони не зобов'язані вступати до офіційної профспілки. Припинення членства в офіційній профспілці й перехід до незалежної часто супроводжувалися бюрократичною тяганиною і зазвичай не заохочувалися адміністрацією. Закон дозволяє легко усунути незалежну профспілку від процесу ведення колективних переговорів на рівні підприємства. Згідно із законодавством, якщо кілька профспілок, що діють на підприємстві, не змогли домовитись про спільне представництво, в ході процесу ведення колективних переговорів найманих робітників представляє найбільша профспілка, якою часто є ФПУ.

Для врегулювання трудових спорів законодавством передбачено створення Національної служби посередництва і примирення.

Закон гарантує право на страйк з метою захисту економічних та соціальних інтересів, але страйки не повинні підривати національну безпеку, здоров'я громадян чи права і свободи інших. Влада в цілому поважала це право. Це право не поширюється на працівників Генеральної прокуратури, суду, військовослужбовців Збройних Сил, співробітників Служби безпеки та правоохоронних органів, державних службовців, а також на працівників транспортної галузі. Працівникам галузей, яких стосуються наведені обмеження, за участь у страйку загрожує позбавлення волі терміном до 3 років. Федерації та конфедерації не могли оголошувати страйк. Страйк може бути організований тільки тоді, коли 2/3 працівників підприємства підтримають цю ініціативу.

Спеціальні економічні зони існували на папері, але перебували в законсервованому стані, оскільки їхні податкові та митні пільги було скасовано урядом у 2005 році.

с. Заборона примусової чи підневільної праці

Закон забороняє примусову чи підневільну працю, у тому числі експлуатацію дітей. Проте були повідомлення, що жінки, чоловіки і діти були об'єктами трудової та сексуальної експлуатації.

ЗМІ продовжували повідомляти про випадки залучення військовослужбовців строкової служби до ремонту і будівництва приватних будинків для військових та державних чиновників.

d. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

Законодавство захищає дітей від експлуатації на робочому місці, однак держава не завжди ефективно сприяла виконанню цього положення. Мінімальний вік працездатності для більшості галузей економіки, встановлений в законі, становить 16 років, але у деяких нешкідливих галузях промисловості підприємства можуть звертатися до влади по дозвіл на залучення до робіт дітей віком від 15 років за згоди одного з їхніх батьків. Дітям віком 14 років дозволяється тимчасово працювати на законних підставах за згодою одного з батьків у соціальній сфері (наприклад, в будинках сиріт, лікарнях, доглядати за людьми похилого віку) та в сільському господарстві.

Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю (Державна інспекція праці), який входить до структури Міністерства праці та соціальної політики, відповідає за виконання законів щодо дитячої праці в офіційному секторі економіки. Управління в справах молоді у складі Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту та Департамент кримінальної міліції у справах неповнолітніх (в системі МВС) відповідають за виявлення дітей у неформальному секторі, залучених до найгірших форм дитячої праці. По департамент МВС боротьби з торгівлею людьми відповідає за виконання законодавства проти торгівлі дітьми.

Було виявлено факти експлуатації дитячої праці переважно в сільському господарстві, на вугільних шахтах, у торгівлі на відкритих ринках, в сфері надання послуг, на виробництві та на будівництві. Контрабанда дітей з метою використання на примусових роботах і сексуальної експлуатації становила проблему. Дослідження Міжнародної організації праці та Федерації працедавців України, проведене у грудні 2006 року, показало, що понад 456 000 дітей віком 9-14 років працювали нелегально.

Примусові засоби часто виявлялися неспроможними запобігти правопорушенням. Міжнародна організація праці спонсорувала регіональний проект протидії торгівлі людьми, спрямований на викорінення найгірших форм дитячої праці та торгівлі дітьми, включно з експлуатацією безпритульних дітей та інших "груп ризику" серед дітей.

e. Прийнятні умови праці

У жовтні уряд підвищив мінімальну заробітну плату до 90 доларів США (460 гривень). Однак мінімальна заробітна плата не забезпечувала задовільний рівень життя робітника та його сім'ї. Державна інспекція праці відповідає за дотримання вимог щодо виплати мінімальної заробітної плати, однак вона не була в змозі ретельно проконтролювати всіх роботодавців. Багато робітників, особливо у тіньовому секторі, отримували платню, набагато нижчу за мінімальну.

Рівень заборгованості із заробітної платі зменшився в міру наближення до вересневих виборів; станом на 1 серпня заборгованість становила 160 мільйонів доларів США (802,5 мільйонів гривень). Більша частка заборгованості припадала на державні промислові підприємства та сільське господарство.

Законодавство передбачає як максимум 40-годинний робочий тиждень, 24 години відпочинку кожного робочого тижня і оплачувану відпустку тривалістю щонайменше 24 дні на рік. Законом передбачено подвійну оплату понаднормової праці, а також встановлено дозволений обсяг понаднормових годин. Однак норми, що регламентують тривалість відпочинку, максимальну кількість робочих годин і понаднормові години, не завжди ефективно виконувалися на практиці.

Хоча закон містить вимоги щодо дотримання правил техніки безпеки та охорони здоров'я, на практиці вони часто ігнорувалися. Низькі стандарти техніки безпеки та застаріле обладнання спричиняли багато травм на виробництві робочому місці. За рік було зареєстровано 18192 тілесних ушкоджень на робочому місці, в тому числі 1176 смертей пов'язаних із роботою.

На нелегальних вугільних копальнях, пов'язаних з організованими злочинними угрупованнями і корумпованим керівництвом, умови праці були особливо небезпечні. Кількість шахтарів, які отримали тілесні ушкодження у вугільному секторі, становила 6567 чоловік, (серед них - 268 смертельних випадків). Одна велика аварія на шахті ім. Засядька у східній частині країни, що сталася у листопаді, призвела до смерті 101 гірника. Згідно офіційної статистики у вугільній галузі, на кожен мільйон тонн видобутого вугілля припадало приблизно 3,47 загиблих шахтарів, що перевищує подібні дані у 2006 році у 2,72 рази й у 2005 році у 2,6 рази.

Законодавство гарантує робітникам право відмовитися від виконання небезпечної роботи без ризику втратити робоче місце. Проте незалежні профспілки повідомляли, що відстоювання робітниками цього права на практиці закінчується переслідуванням з боку адміністрації, а то й звільненням з роботи.

[Сторінка Доповіді про права людини на веб-сайті Держдепартаменту США](#)